

1925 чылдың август
31-де үнүп эгелээн

ШЫН

НИИТИЛЕЛ-ПОЛИТИКТИГ СОЛУН

shyn.ru

Садар өртээ
хостуг

12+

№ 29

(19760)

2024 чылдың

апрель 17

среда

Хүннүң үнери — 05:16

Ажары — 19:41

Хүн дурту — 14:25

Чеди муң кижини хаара туткан

/ "Кадык чарыш – кадык кадрлар" марафоннун тиелекчилери.

ТР-ниң Чонну ажилга хаара тудар төптүн парлалга албанының
тырттырган чуруу.

Кайгамчыктыг салым-чаяан

Тываның улустун чогаалчызы Салим Сүрүн-оолдун 100 харын республикада калбаа-биле демдегеп эрттирип турар. Бо хуннерде оон ат-сывы дыңналбаан библиотека, школа болгаш культура одаа чок деп болур...

/ 3-кү арында

Тускай социал төлөвирни алыр

Россияның Социал фондузунун Тыва Республикада эргелели бо чыл эгезинден тура ниитизи-биле 74 сая рубль түңнүг тускай социал төлөвирни 3615 эмнелге ажилдакчызынга доктааткан...

/ 7-ги арында

1110 кижини албан черлеринден ажилче
чалалгаларны алган.

Отчёт

танышты-
рылгазы
эгелээн

Апрель 17-ден тура Тываның Чазаның кежигүннери 2023 чылда ажил-чорудулгазының дугайында отчётту чурттакчы чонга таныштырып эгелээр.

Чаңгыс чер чурт-тугларының саны-нал-оналдарын дыңнаары эргежок чугула дээрзин Тываның Баштыңы Владислав Ховалыг бодунун блогунга бижээн:

“Президентиниң нац-төлевилелдериниң, федералдыг болгаш республика программаларының ачызында херек кырында чедип алган бистиң түннелдеривисти улус даарта көрүп каар. Ол дээрге чаа социал объектилериниң тудуу, бар албан черлериниң үндезин септелгези, оруктар участоктарының, көвүрүглериниң чаартылгазыдыр. Ооң соонда чүү болурул деп айтырыг дыка хөй улусту сонургадып турар. Кандыг чаартылгалар оларның суурларын болгаш кожууннарын манап турарыл?”

Тываның Дээди Хуралы (парламентизи) апрель 23-те чаксы сессияның ээлчег чок хуралын эрттирер, аңаа 2023 чылда Чазактың ажилының түннелдериниң дугайында илеткээр.

/ Бистиң корр.

| Туризм |

Тывада болгаш өске регионнарда

Россияның экономиктиг хөгжүлдө сайыды Максим Решетников чайгы туристичи сезонга белеткел дугайында Бүгү-российжи селектор чөвүлел хуралды Тыва Республиканың Чазаның бажыңыга эрттирген. Ону федералдыг төп Тывага туризмни улам сайзырадырынче улуг кичээңгейни салып турарын демдеглээни ол деп-даа санап болур.

Селектор хуралга ОБЯ-ның, ИХЯ-ның, Россияның “Россхереглелхайгаарал” албанының, РФ-тиң Транспорт яамызының болгаш Россия Федерациязының регионнарының туризмни хөгжүдериңге хамаарылгалыг яамыларның болгаш ведомстволарның удуртукчулары киришкен.

“Эрткен чылда туристичи сезон үзүнде транспорттун бүгү хевирлери-биле 39 сая туристтерни аргыштырган. Баш бурунгаар санаашкыннар-биле алырга, бо чылда туристтерниң саны 3,2 сая чедир көвүдээр чыгы. Оларның 2 сая хирези 18 туристичи угланышкыннарга аргыжар” — деп, сайт Максим Решетников чугаалааш, туристтерниң көвүдээри-биле холбаштыр оларны транспорт-биле аргыштырары чаа сезонда кол сорулгаларның бирээзи дээрзин айтыкан.

Туристтерниң дышта-нылгазының кол угланышкыннарына рейстерни немээринге транспорт бүдүрүлгелери болгаш албан черлери белен турар ужурлуг деп сайт сагындырган. Россияның “Росхереглелхайгаарал” албанының шугуму-биле далайларда, хөлдерде болгаш хемнерде туристичи маршруттарга айыыл чок чорукту хандыраарының айтырыгларын сайгарып чугаалашкан. Суг объектилери-биле холбашкан туристичи маршруттарга РФ-тиң субъектилериниң шупту камгалал албан черлери аразында демниг болгаш дүрген хөдөлгөринче шыңгы кичээңгейни угландырган.

“Чайгы туристичи сезон үзүнде отельдер болгаш аалчылар бажыңнарына туристтер хөй боор. Эрткен чылын 12,5 муң чаа өрээлдерни ажылгалга кирип, 10 хууга көвүдеткен. Отельдер биле аалчылар бажыңнарына туристтерни хүлээп алырынга бизнести билдиг болгаш элээн калбаа-биле кириштирер ужурлуг бис” — деп, федералдыг сайт айтыкан.

Чайгы туристичи сезонга белеткел дугайында Краснодар, Приморье крайлар, Крым биле Дагестан республикалар, Калининград биле Иркутск областар дээш өске-даа регионнарының төлээлери илеткээр.

Туристичи сезонга Тывада белеткел дугайында Туризм талазы-биле агентилелдин директору Буянзак Түлүш дыңнаткан. “Чедер” курорту удавас ажылгалга киирери, Дус-Хөл, Чагытай хөлдерге туристтерниң дыштанырынга таарымчалыг байдалдарны тургусканы, сарыг шажын чүдүлгезиниң ыдыктыг черлери дамчыштыр регионнар аразында “Тыва – Калмыкия – Бурятия – Забайкалье край” туристичи маршруттарны ажылдап кылып турары дээр ышкаш келир чайгы туристичи сезонга республикада белеткел дугайында ол илеткээр.

Шалыпкын демниг кады ажылдажылга болгаш регионнар аразында селектор хуралды органиастаарынга

идепкейлиг дузазы дээр Максим Решетников Тыва Республиканың удуртулгазынга өөрүп четтиргенин илереткен.

РФ-тиң экономиктиг хөгжүлдө сайыды чаңгыс хүннүң ажил-агыйжы сургакчылаашкыны-биле Тывага чораанын сагындыраал. Ол сургакчылаашкын үзүнде Максим Решетников республиканың социал-экономиктиг хөгжүлдө канчаар боттанып турары-биле таныжып, улуг хемчээлдиг төлевилелдерни боттандырып турар бүдүрүлгелерге болгаш тудуг шөлдеринге чораан.

/ ТР-ниң Чазаның парлалга албанының медээлеринден Ш. МОҢГУШ белеткээр.

Өртке удур тускай чурумну чарлаан

Тываның девискээринге апрель 15-тен май 6-га чедир өртке удур тускай чурумну чарлаан. Ол дугайында доктаалды республиканың Чаза хүлээп алган. Эрткен неделяда Ак-Довурак хоорай болгаш Чөөн-Хемчиктин Ийме суурунун чоок-кавызында өөскүп үнген ийи өрт дугайында ОБЯ-ның регионалдыг эргелели медээ дыңнаткан соонда, тускай чурумну тургускан. Ол ийи өрттү илереткен дораан өжүргөн, өрттерниң ниити шөлү 16 га болган.

Тускай чурум үзүнде хамаатыларның болгаш республиканың арга-арыг ажил-агый ор-ганнарындан бүрүткел болгаш тускай чөлшээрел чок транспорттун арга-эзимнерже кирерин кызыгаарлаан. Чүгле арга-арыгны өрттен камгалаар талазы-биле патруль бөлүктөрүңге, арга-арыг ажил-агый ажилдакчыларына, ол ышкаш арга-эзимниг черлерде чурттап турар хамаатыларга ол хамаарышпас.

Ол үеде арга-арыгга азык

от ажыглавас, оът-сиген болгаш бок өрттедип болбас. Ол ышкаш сиген, дазылдар, дүшкен бүрүлөр, хову шөлдерге тараа сывы, дүжүт артынчылары өрттедирин хораан. Арга-арыг кыдында көдээ ажил-агый черлерин хөлезилеп алган хамаатыларга арга-арыгдан 10 метр ырак черниң кургаг ойдун болгаш богун аштап-арыглаар кылдыр айтышкынны берген. Ол ажилдарның бир аргазы — өртке удур 1,4 метрден эвээш эвес дилиндек черни чардырары.

Арга-арыг ажил-агыйның шупту күштеринге, запovedниктерге болгаш өрттер өжүреринче хаара тудары-биле тургускан даңгыда кирип турар өске-даа организацияларга, ооң иштинде өрт дружиналарына белен турарын чарлаан.

Өртке удур тускай чурум үзүнде ведомстволар база боттарының кызыгаарлаашкыннарын кириген. Чижээлээрге, ТР-ниң күрүнениң аңныр комитеди ол үеде аңнаарын хораан.

Суму чагыргаларына арга-эзимнер кызыгаарларына арга-арыгже кирери хоруглуг

чурум дугайында сагындырылгыг дыңнадыгларны тургузарын дааскан. Ол ышкаш тус чер эрге-чагыргалары өртке удур тускай чурум үзүнде өрт айыыл чок чоруунга немелде негелделерни ажылдап кылып ужурлуг.

Республиканың Баштыңы Владислав Ховалыг муниципалитеттерниң удуртукчуларындан өрттерни болдурбас талазы-биле хемчеглерни шыңгырадырын негээр. Чагырыкчы бүрүз телефонунга «Россияның ОБЯ-ның термиктиг точкалары» деп капсырылганы кириген турар ужурлуг. Ол капсырылга космиктиг мониторинг системазын таварыштыр өөскүп үнген өрт дугайында медээни алгаш, өртке удур албан черлеринге ол дугайында дыңнаткаш, өрттү өжүрерин боттары органиастаар арганы бээр.

Тус чер эрге-чагыргалары малчыннар болгаш фермерлерни онза контрольга алыры эргежок чугула. Шыңгы хоруп турда-ла, олар көдээ ажил-агый черлеринге кургаг оът өрттедир ажилдарны чорудуп турар болгай. Ынчангаш 3,5 муң малчын өг-бүлө

бүрүзүңге өртке удур айыыл чок чоруктун дүрүмнерин үрээни дээр улуг торгаалдан эгелээр, кеземче херээн онаарына чедир харысалга дугайында тайылбыр ажилдарын чорударын Владислав Ховалыг дааскан.

«Өрттерниң, ылаңгыя арга-арыг өрттериниң когалы дээр кеземче дугайында утпас болза эки. Ол өрттерден кижиге тыны үстүп болур, ооң иштинде өрт-биле демисел чорудуп турар кижилер бар дээрзин миннип чоруур болза эки. Уттупкан кижилерге сагындырайн: 2012 чылда тайга өрттенип

турда, бистиң авиа арга-арыг камгалалының сес десантинин чидирген бис. Шак-ла мындыг чүүл катаптавазын» — деп, Тываның Баштыңы чугаалаан.

Тыва 2023 чылда, 2022 чылдың деңнели-биле, арга-арыг өрттериниң санын база өрт өөскүп үнер девискээрлерниң шөлүн 6 катап эвээжеткен — ниити шөлү 3,5 муң 101 өртке чедир. Ынчан республиканың девискээринге өртке удур тускай чурум апрель 20-ден октябрь 5-ке чедир үргүлчүлээр.

/ Бистиң корр.

ЧОГААЛЧЫ САЛИМ СҮРҮҢ-ООЛ – 100 ХАРЫ

Кайгамчыктыг салым-чаяан

Тываның улустуң чогаалчызы Салим Сүрүң-оолдун 100 харын республикада калбаа-биле демдегеп эртирип турар. Бо хүннерде ооң ат-сывы дыңналбаан библиотека, школа болгаш культура одаа чок деп болур. Чүге дээрге Салим Сүрүң-оолдун чогаалдарында чогаалчының бодунундаа үезиниң, амгы-даа үениң нарын айтырыллары көдүртүнген, ооң чогаалдарының сюжеттери солун, сөс-домаа чидиг болгаш, “эң номчуттунгур” чогаалчы чораан. Салим Сазыговичиниң бижээн чогаалдары тыва классиктиг литератураның алдын фондузунче кирген.

Салим Сүрүң-оолдун 100 харына, чогаалчы ажылына тураскааткан “төгерик стол” Тываның гуманитарлыг болгаш социал-экономиктиг тускай шинчилелдер институтунга апрель 15-те болуп эрткен. Бо солун “төгерик столга” Салим Сазыговичиниң амгы аныяк салгалының төлээлери, эртемденнер, чогаалчылар, культура ажылдакчылары, Тываның күрүне университетиниң студентилери, журналистер киришкенер.

“Төгерик столга” Салим Сүрүң-оолдун номнарын, ооң очулдурган чогаалдарының номнарын делгээн. Школачы

чылдарында сонугурап номчуп чораан номнарына назы-хары улуг кижилер база катап “ужуражып”, оларны ажып номчуп, магадап турганнар. Чижээлээрге, П.П. Ершовтун “Мөгенниг аътчыгажын” тыва дылга аажок сонугурап номчаанын, ону тыва дылче Салим Сүрүң-оол очулдурганын ам чаа билип алганын “төгерик столга” келгеннер кайгап-харап чугаалажып турганнар. Валентин Катаевтиң “Полктуң оглу”, Аркадий Гайдариның “Тимур болгаш ооң командасы” дээш улуг кижилерниң чашкы шаанда номнарын база Салим Сүрүң-оолдун очулдурганын магадап билип алганнар.

Чогаалчының салым-чолунун, чогаалчы ажылының дугайында илеткелди Тываның гуманитарлыг болгаш социал-экономиктиг тускай шинчилелдер институтунун директорунун эртем талазы-биле оралакчызы Уран Доңгак кылган. Совет болгаш коммунистиде идеология литературага база тергии-деп турар үеде Салим Сүрүң-оол аңаа карышкак хөөнүг чогаалдарны бижиптер чогаалдыкчы аргалары тып шыдаанын, ооң ачызында амгы үениң номчукчуларын сонугурады бээр чогаалдарның барын эртемден демдеглээн.

А.С. Пушкин аттыг библиотеканың директору Ирина Эртине чогаалчы Салим Сүрүң-оолдун бижээн номнарының

дугайында чугаалап, республиканың эң улуг библиотеказында чогаалчының 70 ажыг номнары камны-биле кадагалаттынып чыдарын онзалап демдеглээн. Тываның улустуң чогаалчызы Салим Сүрүң-оолдун 100 харына, ооң чогаалчы ажылына тураскааткан делгелге деритингенин, номчукчуларның киржилгези-биле номчулга конференциялары дээш өске-даа солун болуушкуннар болурун ол дыңнаткан.

Чогаалчының амгы аныяк салгалындан төрелдери Алдынай Ооржак биле Сара Сарыглар олар Салим Сазыговичиниң төрөл аймааның болгаш бичии Сүрүң-оолдун дугайында чугаалап бергеннер. Сүрүң-оол авазының ажы-төлүнүн эң улуу, орлан-эрес оол болгаш, 6 харлыында-ла аалдың мал-маганын кадарар апарган. Номчуур, бижиринге акызы Айыжыдан өөренип алган. Өөреникчээш, аалындан школаже дургуннап чоруй барган. Шак ынчаар эртем-билигни чедип алган. Салим Сазыговичиниң төрээн ачазы кыдат кижиг дээрзин олар бадтыкап чугаалааннар. Салим Сазыговичиниң төрөл аймаандан фамилиязы Ооржак дээрзин база дыңнатканнар.

Чогаалчының Сүрүң-оол деп ады канчап Салим, фамилиязы Сүрүң-оол апарган дугайында эртемден Василий Салчак “төгерик столдун” кир-

жикчилеринге төөгүп берген. Соңгаарга, улуг хоорайларның бирээзинге, тускай шериг школага өөренип турда, ооң Ооржак деп фамилиязын Иванов дээн ышкаш орус фамилияга солугурунче ыйыдып турган чүве-дир. Кады өөренип турган эжи Салимниң адын Сүрүң-оол бодунун ады кылдыр чаа документиге бижидип алган, чүге дээрге Салим деп ат орус чугаага “чаңчыга” берген. Шак ынчаар чогаалчының ат-фамилиязы Сүрүң-оол Салим Сазыгович апарган.

Салим Сүрүң-оолга тураскаалды ооң төрээн чурту Акка тургузар дээш, ооң удуртуп турганы “Мажалык”, “Мөңгүлек” чечен чогаал бөлгүмнериниң кежигүннери чогаалчының ойнап өскөн черинден чараш даштарны шилип тыпканын, чайгаар

бүткен даштардан тураскаалды тургузарына, шимээринге чогаалчылар Черлиг-оол Куулар, Алексей Бегзин-оол, Лидия Ооржак дээш өскелер-даа киришкен Тываның улустуң чогаалчызы Мария Күжүгет “төгерик столга” олурганнарга төөгүп берген.

Эрткен-дүшкен чон кайгамчыктыг салым-чаяанның чогаалчы Салим Сүрүң-оолга Төрээн черинде тураскаалына мөгөйп, айыраң чараш чечектерни салып, ооң бижээн шүлүктөрүн чайгаар-ла номчуй бээрлер.

... Көк-көк даглар,
көөрге-ле, үн чок ышкаш.
Ырлаптар сен, олар сеңээ
улажыптар,
Ырак-чоокче ырың дораан
тарадыптар....

/ Шаңгыр-оол СУВАҢ,
чогаалчы.

| Көдээ ажил-агыйда |

Ажыл-агыйга дузалыг боор

Россия Федерациязының агро-үлетпүр комплексиниң ажил-чорудулгазын өйлээр чаа негелделер көдээ ажил-агыйның ветеринария, уксаажыдылга, тараа үрезиннериниң шынары дээш өске-даа адырларга хамааржыр хоойлудүрүмнерде кирген.

Хууда сайгарлыкчыларның Чаңгыс аай күрүне реестринче “Тараачын-фермер ажил-агыйы” деп билишкенин катап эгиткен. Тараачын-фермер ажил-агыйны бүрүткедирин 2020 чылда соксаткан уржуунда, шилилге садыглажышкын чокка черни алып, бүдүрген продукциязын садып-сайгарарына чиигелделерлиг боор дээш өске-даа арга-хоргаларны көдээ бүдүрүкчүлөр чидиргеннер. Ажил-агыйының эрге-хоойлу байдалын бадыткаан документ чогуңдан бүдүрген продукциязын маркировкалаар арга база чок турганнар. Тараачын-фермер ажил-агыйны бүрүткээрин чөпшээрээн хоойлуну Россияның Күрүне Думазы эрткен чылдың

октябрь 24-те хүлээп алган. Ол дээрге “Улусчу фермер” ассоциацияның болгаш РФ-тиң Көдээ ажил-агый яамызының хоойлужу-дугла ажылына шудургу киржилгезиниң түңнели-дир деп демдегеп болур.

Хоойлу өзугаар тараачын-фермер ажил-агыйны бүрүткээрин чөпшээрээн ачызында көдээ бүдүрүкчүгө чер тускайладып алырының, грант деткимчезинге киржириниң дээш өске-даа айтырыллары шиитпирлээри чиигээр. Ооң-биле чергелештир тараачын-фермер ажил-агыйларның бүдүрген продукциязын, бүдүрүлгө чарыгдалдарының үчүдүн чорудары база улам тодаргай апаар.

Үрезиннерниң шынарына хамаарыштыр хоойлуну база ажилдап кылган, Күрүне Думазына хүлээп алган. Ол хоойлунун негелделери өзугаар чер ажил-агыйының культураларының үрезиннериниң шынарын бадыткаан документилерни тургузары албан апаар. Ол документилерни күрүне инспекциязының бүрүткеткен органнары хамаатыларның

хууда болгаш юридиктиг эрге-байдалдыг бүдүрүлгелерниң чагыглары-биле чөпшээрэп бээр. Үрезиннерниң шынарын бадыткаан документилерни тургузарына чарыгдалдарны чагыгны кириген тала дуглаар. Үрезиннерниң шынарына хамааржыр хоойлу-дүрүмнер үрезин бүдүрүлгезиниң деңнелин бедидер ужурлуг.

Үрезинге ажылгаар тараа аймаан тарып өстүрери эвээш, ону болбаазырадыры ам-даа куду деңнелде, чазын чажар үрезинниң хөй кезиин чылдың-на өскээртен садып ап турар Тыва ышкаш регионнарга ол хоойлу-дүрүмнер дөгүмчө-дир деп санап болур.

Ажыл-агыйында бар азырал мал-маганны оларның ээлери албан маркировкалаар болгаш бүрүткээр дугайында № 221-ФХ Федералдыг хоойлу 2023 чылдың сентябрь 1-ден күштүг апарган. РФ-тиң Чазаның 2023 чылдың апрель 5-те үндүргөн 550 дугаар доктаалында мал-маганны маркировкалаарының болгаш бүрүткээриниң чурумун тодаргайы-биле айткан. Чижээлээрге, мыйыстыг бода

болгаш чылгы малды, хаванарны 2024 чылдың сентябрь 1-ден орай эвес, хой-өшкүнү 2026 чылдың сентябрь 1-ден орай эвес хуусаада маркировкалаан турар ужурлуг. Хууда ажил-агыйда мал-маганның чамдык чүзүнүн маркировкалап бүрүткээрин 1–2 чыл соңгаарладып каан.

Мал-маганны маркировкалаары – хамыктың мурнунда оларның ээлериң хары-салгазы. Ону доктааткан чурум өзугаар болгаш хуусаада күөсетпээни дээш, олар административтиг кеземчелерге онаажып болур.

Азырал мал-маганны маркировкалаары болгаш бүрүткээри ажил-агыйларның бүгү хевирлеринде мал-маганны кадыының байдалын хайгаараарына, зоо-ветеринарлыг хемчеглерни өй-шаанда ап чорударына дузалыг боор деп санап турар.

Бо чылдың март айның ортаа үезинде Кызыл хоорайдан ырак эвесте “Дар” дача ниитилелиниң девискээринге мыйыстыг бода малдың 10 хире өлүг мөчүлери тывылган. Ветеринарлыг шинчилелдерниң түңнелинде, ол инектер аарып өлбээн, а чудап өлгөн инектер болган. А

ол дээрге оларның ээлериң ажил-агыйжы эвес, кышка удур мал чемин четчир кылдыр белеткеп албаанының херечизи. Өлгөн инектерниң өлүг мөчүлери хөй чон чурттап турар ниитилелдин девискээринге октапканы оларның ээлериң хары-салга чогуңу бадыткалы-дыр. Инектерниң ээлери тодардып тывар арга чок болган дээрзин Кызыл кожунунун көдээ ажил-агый эргелелиниң ажилдакчылары массалыг информация чепсектеринге дыңнаткан. Бир эвес ол инектерни маркировкалаан болгаш бүрүткээн турган болза, Россияның көдээ ажил-агый хайгаарал албанының малдың үчүдүнүн систематындан инектерниң ээлериң ат-сывын, ал-боттарын тыпкаш, оларны административтиг кеземчеге-даа онаап болур турган чыгыы ийик.

Ажыл-агыйларның шупту хевирлеринде бар азырал мал-маганны оларның ээлери албан маркировкалаар болгаш бүрүткээр дугайында № 221-ФХ Федералдыг хоойлуну Тыва Республикага күүседир кончук чугула дээрзин чүгле чаңгыс үстүнде чижек көргүзүп турар-дыр.

/ Ш. ЛОПСАН.

Чеди муң кижини хаара туткан

/ ТР-нің Чазак Даргазының оралакчысы О. Сарыглар биле мөөрей киржикчизи Андрей Губанов.

Апрель 12-де республика девискээринге болуп эрткен Бүгү-россия чергелиг хостуг ажилчын олуттар ярмарка-зы чеди муң ажыг кижини хаара туткан. Оларның аразында 5518 киж ижил дилекчилери болган. 1110 киж ижил аңгы-аңгы черлерден ажилче чалалгаларны алган.

Бо чылгы ярмарканы Кадыкшыл чылы база Өг-бүлө чылынга тураскааткан "Кадык чарыш — кадык кадрлар" деп чадаг чарыш марафону-биле эгелзэн. Аңаа хоорайның күш-ажылчы коллективтеринден 90 ажыг киж ижил 10.00 шакта Аныяктар сесерлиинден чаржып үнгеш, Совет Тываның беш чылы ат-тыг стадионга чедир маңнаан. Түннелинде, эр улус аразында ТР-нің Одалга болгаш энергетика яамызының төлээзи Күзел Төмүр тилекчи болган.

Херээжен улус аразында Ак-Довурактың спорт школазындан Ай-кыс Күжүгет бирги черни ээлзэн. Марафонга ТР-нің Чонну ажилга хаара тудар төвүндөн 16 киж киришкеш, эң-не демниг, эң-не хөй киж киришкеш коллектив деп үлегерин көргүскен.

Марафон соонда И. Ярыгин аттыг спорт комплекске ярмарканың байырлыг ажыдышкыны болган. Аңаа ТР-нің Чазак Даргазының оралакчысы Орлан Сарыглар киришкеш, Бүгү-россия чергелиг "Мергежилдиниң тергиини" мөөрейниң регионалдыг чадазынга "Эң дээр токар" деп номинацияга чедишкенин киришкен ажилчыннарга шаңналдарны тывыскан. Мөөрейге киришкен чеди кижиниң аразында "Восток" КХН-нің токары Алаш Күжүгет тилээш, 100 муң рубльдин сертификатынга төлөтпиг болган. Ол Тываны

төлээп мөөрейниң 1 сая рубль шаңналдыг Бүгү-россия чергелиг чадазынга киржир эргени чаалап алган. Ийиги черни "Восток" КХН-нің токары Иван Спирин ээлзеш, 50 муң рубльдин, үшкү черге төлөтпиг болган "Благоустройство" МУБ-туң токары Михаил Найдан-оол 30 муң рубльдин сертификатын алганнар.

Ол хүн Кызыл хоорайга ярмарка ийи шөлге: Аныяктар ордузунга болгаш И. Ярыгин аттыг спорт комплекзинге эрткен. Аныяктар ордузунга ТР-нің Эртем болгаш өөредилге яамызы, ТР-нің Аныяктар херектериниң талазы-биле яамы болгаш ТывКУ, "Баштайгыларның шимчээш-кини" хөй-ниити организация Аныяктар шуулганын органи-застап эрттирген.

И. Ярыгин аттыг спорт комплекзинге 52 организация ол хүн хостуг ажилчын олуттарын чарлап делгээн. ТР-нің Чонну ажилга хаара тудар төвү "Работа России" деп порталда салдыган 1300 ажыг хостуг ажил олуттарының даңзызын белеткээн.

Ярмаркага "Тываавто-транс" пассажир сөөртүлгезин харылап турар бүдүрүлгө чоокта чаа алган чаа авто-бузун көскү черге тургускаш, шак ындыг 20 автобуска ажилдаар чолаачылар, кондукторлар, узаныкчылар хер-реглеттинип турарын чарлап, киришкеннер:

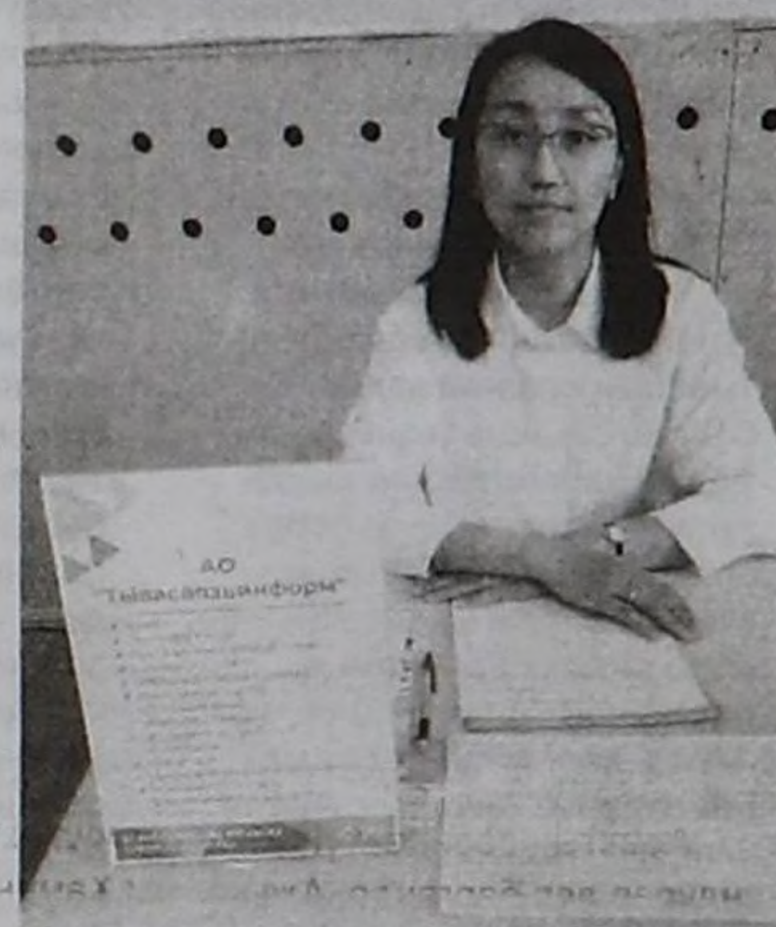
— Бистиң бүдүрүлгеге бо хүнде 40 чолаачы, 40 кондуктор, үш узаныкчы херек болуп турар. Улус дыка идеп-кейлиг кээп тур. Бо ярмаркага киржип кээривиске, ажил дилеп турар чолаачылар хөй болду. Олар бо чаа автобус-ту көргөш, ишти-даштын сонуургап, дораан ажилдаар

күзелдин илередип турдулар. Чаңгыс шак дургузунда 11 чолаачы анкеталарны долдурупту. Чолаачылар автобустуң кабиназынче киргеш, сандайынга олуруп, рублин түдүп-суйбап-даа турлар. Чамдык улус резюме-лерин белеткеп алган кээп турар, өскелери телефон дугаарын ап алгаш, чолаачы төрөл-дөргүлүнге дамчыдар бис деп-даа турар чорду. Кондукторларның кудуку шалыңы 42–48 муң рубль, чолаачыларның — 58 муң рубльдан өрү. Эки ажилдаар болза, оон-даа хөйну ажилдап ап болур — деп, "Тыва-автотранс" КХН-нің кадрлар килдизиниң даргазы Саяна Монгуш чугаалаан.

"Тывахарылзаинформ" акционерлиг ниитилелде 20 ажыг хостуг ажилчын олут барын кадрлар-биле ажил чорудар эргелелиниң башкарыкчы специализи Айлана Монгуш чугаалады:

— Хостуг ажилчын олуттар ярмарка-зынга бистиң компания доктаамал кир-жип турар. Бо хүнде хереглеттинип турар специалисттерниң даңзызын тургускаш, "Работа России" порталче салып турар-даа болзувусса, ажилдаар күзелдиг улус эвээш болур-дур. Чүге дээрге харылзаа талазы-биле тускай техниктиг мерге-жилдиг специалисттер тывылбас болуп турар. Өөредилге черин дооскаш, ол-ла хоорайларында ажилдап артып каап турар аныяктар хөй. Бистиң компанияның четкизи бүгү республика девискээринде ажилдап турар болганда, бо хүнде бар 20 ажыг хостуг ажилчын олуттуң чартыы кожууннар-га хамааржыр. Биске ажилдап кээр күзелдиг улуска чугаалаксаарывыс болза,

компаниявыс чылдан чылче турум хөгжүлдиг, коллектив дыка найыралдыг, дем-ниг, акша-шалыңы үе-шаанда үнүп турарында аңгыда, чыл төнчүзүнде шаңнал акшаларны шупту ап турар бис. Бир эвес ажилга тургустунуп алыр дээш келген аныяк специалист, чижээ, техниктиг дээди өөредилге черин дооскан инженер дээди дирик, ол үш ай дургузунда стажировка эртип турган үезинде долу шалыңны 60 муң рубльди холга алыр. Оон чоорту доктаамал ажилче тургустунуп алган-да, шалыңы оон-даа бедип болур. Анаа аар-саар ажил кылыр ажилдакчылар база биске херек болуп турар. Оларның шалыңының адаа 33 муң рубль. Ажил дилеп турар

/ "Тывахарылзаинформ" АН-ның кадрлар-биле ажил чорудар эргелелиниң башкарыкчы специализи Айлана Монгуш.

күзелдиг улусту чалап тур бис! — деп, Айлана Никола-евна ажил дилекчилеринге кыйгыны салды.

"Ярмарка Бүгү-россия чергелиг болганда, республикадан дашкаар регионнар: Ямало-Ненецк автономнуг округ, Сахалин, Рязань, Самара, Кемерово областары, Красноярск край, Кузбасс кир-жип турар. Ол регионнарның кайы-бирээзинге ажилдаар күзелдиг ажил дилекчилери ярмарка үезинде онлайн консультацияны эрткеш, резюмезин ол-ла дораан чорудар арганы тургусканы дыка эптиг болуп турарын ажил берикчилери-даа, ажил дилекчилери-даа чугаалап турдулар" — деп, ТР-нің күш-ажыл болгаш социал политика сайыдының оралакчы-зы Шеңне Лапчаа дыңнаткан.

Республика девискээринде эң-не херегледиг мергежил-дерге эмчилер, башкылар, кижизидикчи башкылар, тудуг-жулар болгаш орук-тудуг та-лазы-биле адырга ажилдаар специалистер хамааржып турар. Оон аңгыда, "Тыва-энерго" — 20, "Лунсин" — 38, "Тывахарылзаинформ" — 20 хостуг ажил олудун ажил дилекчилеринге сүмелеп турар.

(Уланчызы 5-ки арында).

/ ТР-нің Чонну ажилга хаара тудар төвүнүн марафончулары.

/ Сарюна, Арат Дамдыннарның өг-бүлөзи.

(Төнчүзү.
Эгези 4-кү арында).

Ярмарка үезинде ТШО кир-
жикчилери болгаш кадының
байдалы кызыгаарлыг ар-
га-шинектиг улусту ажилга
тургузар талазы-биле тускай
аңгылаан шөлчүгөштер ажил-
даан. Оон аңгыда, Социал
фонд, "Төрзэн чурт камга-

лакчылары" фонд, Күрүнениң
юридиктиг бюрозу болгаш
ТР-ниң Сайгарлыкчы чорукту
деткиир фондузу ярмаркага
идепкейлиг киришкен.

Ажил дилеп келген улус
ол хүн И.Ярыгин аттыг спорт
комплексиниң чанынга
тиккен майгыннарга күрүнө
деткимчезин алган тус черниң
бараан бүдүрүкчүлериниң

продукциязының садыг-дел-
гелгеи болган. Оларның
аразында аныяк сайгар-
лыкчылар Сарюна, Арат
Дамдыннарның өг-бүлөзи
бир дугаар боттарының про-
дукциязын – тыва тоолдарга
үндөзилээн чуруктар чыыр
бичии уругларга таарыштыр
кылган оюннарны делгеп
киришкен.

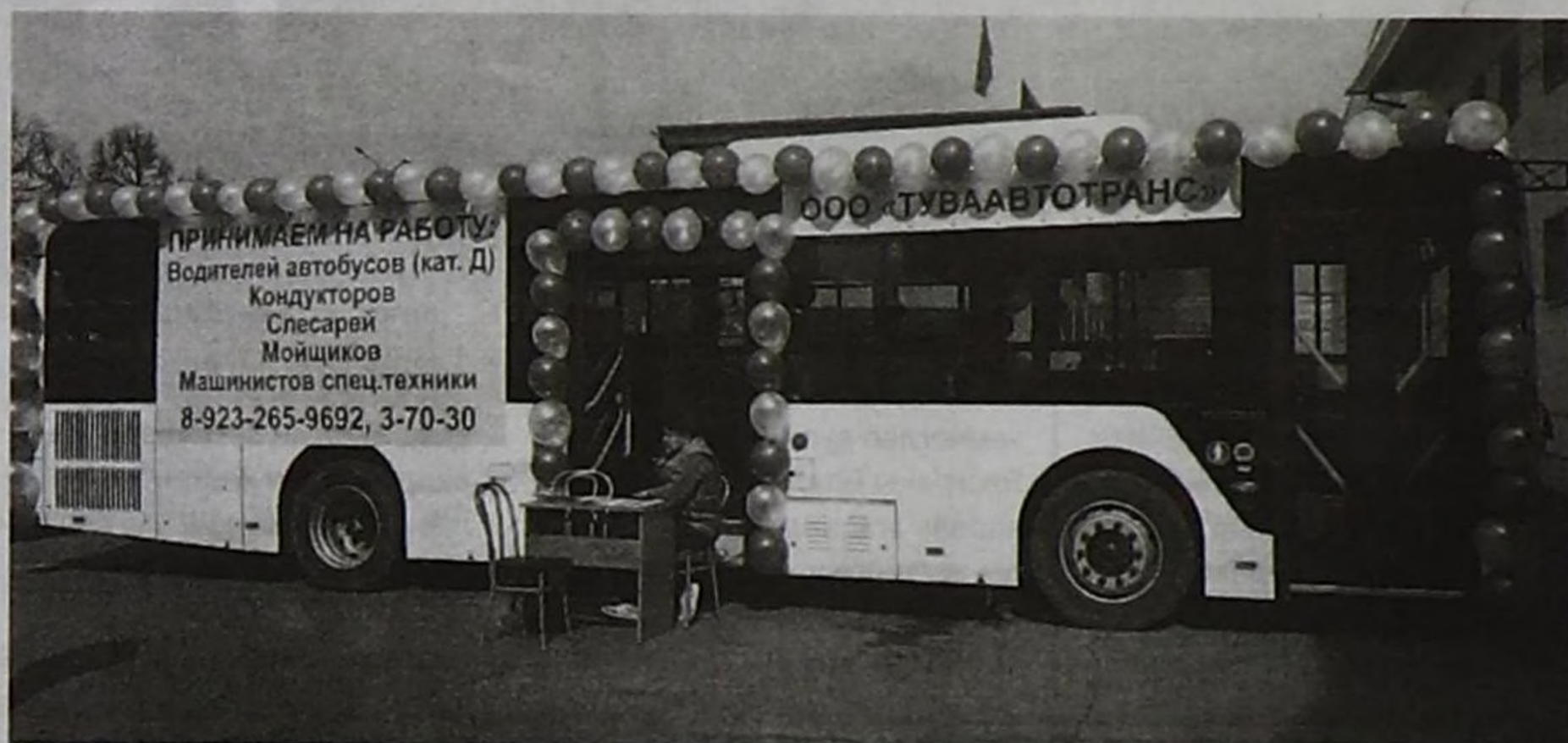
— Бис бир кежээ олуруп
алгаш, чурук чыыр (пазл)
оюнну 5 харлыг огулуска
тайылбырлап берип олурган
бис. Ынчан тыва тоолдар
маадырларының дугайында
болгаш өске-даа тыва тема-
га хамаарышкан пазлдардан
кылза кандыгыл деп бодап
алгаш, ол бодадывысты
боттандыраарының аргала-
рын дилеп эгелзэн бис. Эге-
зинде чараш сюжеттиг чурук

чуруур кижини тып алган
бис. Оон пазлдарны чагыдар
бүдүрүлгө дилээривиске,
Россияда өртээ аар болган.
Чүгээр өртекке чагыдып бо-
лур черлерни интернеттен
дилээш, Кыдаттан тып ал-
ган бис. Өөм ээзи кыдат дыл
талазы-биле дээди эртемниг
болганы бо ажилывысты чо-
гударынга дыка дузалыг бол-
ган. Боттарывыс Кыдатка
четкеш, дилеп чораан фаб-
рикавыс-биле керээни чарып
алган бис. Ийи ай болганда,
эрткен хүннерде, продук-
цияны холга алдывыс. Бөгүн
бир дугаар боттарывыстың
продукциявысты чонга ба-
раалгадып турарывыс бо.
Бодум Кызылдың 5 дугаар-
лыг гимназиясында англи
дыл башкылап турар мен.
Өөм ээзи хууда сайгарлыкчы

чоруун ажыдып, ажилдап
турар. Улус дыка сонугу-
гаар чүве-дир – деп, аныяк
сайгарлыкчының өөнүң ишти,
Бурят чуртундан келген келин
кыс таныштырды.

Ол хүн ажил дилзэн
кижи бодунга тааржыр
ажылды тып, тус черниң
бараан бүдүрүкчүлери сай-
гарлыкчыларның кылган –
продукциязының садыг-
делгелгезинден көдээ ажил-
агый продукциялары, хол-
биле кылган суй белектер
дээш өске-даа сонуганчыг
чүүлдерни садып алыр арга-
лыг болган.

/ Карина МОНГУШ.
Буян ООРЖАКТЫҢ, ТР-ниң
Чонну ажилга хаара тудар
төптүң парлалга албаны-
ның, авторнуң тырттырган
чуруктары.

| ЧААГАЙЖЫДЫЛГА |

Эң-не улусчу мөөрей

Эрткен неделяда ТР-ниң
Тудуг яамызы келир чылын
чаагайжыдар девискээр-
лер дээш эртип турар он-
лайн-бадылаашкында
эң-не идепкейлиг киржи-
п турар үш кожуунну иле-
реткен. Чөөн-Хемчиктин,
Барыын-Хемчиктин база
Таңды кожууннуң чурт-
такчылары эң-не идеп-
кейлиин көргүскен. Чөөн-
хемчикчилер планын
мырыңай 3 катап ажыр
күүсеткеннер.

Току биле Каа-Хем
кожуун база сан
талазы-биле чыда
калбайн чоруп орат. Чаа-
Хөл, Чеди-Хөл, Мөңгүн-Тайга,
Тере-Хөл кожууннарның
база Ак-Довурактың чуртта-
чы чонун бадылаашкында
эки киржилгезин база айтыр
апаар. Бии-Хем, Улуг-Хем
болгаш Сүт-Хөл кожууннарның
чурттакчыларының киржилге-
зин кошкаан демдегеп, чурт-
тап турар чериниң чаагайжы-
дылгазы дээш бадылаашкында
идепкейлиг киржиринче кыйгы-
рып турар.

Апрель 15-тиң көргүзүү-
биле Бүгү-российжи бады-
лаашкында республиканың
118 543 чурттакчызы соңгаан
болуп турар. Эң-не идепкей-
лиг киржи турар кожууннар
немелде төлөвилелдерин бот-

тандыраар арганы алып. Ынчап
кээрге, төрзэн суурунун азы
хоорайының чараш овор-хевир
— идепкейжилерниң холун-
да. Онлайн-бадылаашкының
доостурунга чедир таптыг-ла
ийи неделя арткан.

Планын ажыр күүседипкен
Чөөн-Хемчик кожуун чаагай-
жыдылгаже кандыг девис-
кээрлерни кириштирип ту-
рарын көрээлиңер. Бо чылын
чөөн-хемчикчилер 8 төлөвилел
дээш бадылап турарлар.

Кожууннуң сумуларының
аразында Теве-Хая сумузу-
нун чаагайжыдылгазы дээш эң-
не хөй 9131 кижини үнүн берген
(апрель 15-тиң көргүзүү). Кара-
Суг хемниң эриин дургаар

калбаа 2,5 метр, узуну 315
метр хемчээлдиг тротуар тургу-
зар. Тротуарны дургаар 25 фо-
нарьларлыг чагылар, оларның
аразынга узун сандайлар
болгаш клумбаларны тургузар.

Ийиги черде Хөндөргей
сумузуна спортчу шөл дээш
8605 кижини соңгаан. Чуртта-
чы чоннуң активчи дышта-
нылгазы болгаш спорт тава-
рыштыр кадыкшылын бы-
жыктырар, амыдыралының
шынарын бедидер сорулга-
биле бо төлөвилелди тур-
гускан. Аңаа хол бөмбүү,
баскетбол шөлдери, уруглар
ойнаар шөлчүгөштер, дышта-
нып олурар сандайлар дээш
кижилерге дыштанырынга таа-

рымчалыг өске-даа чүүлдерни
кылып.

Ийме, Баян-Тала база
Бажың-Алаакта Ат-алдар ал-
леяларын чаагайжыдары база
көрдүнгөн.

Иймежилер чаңгыс чер
чурттуу хөөмейжи Коңгар-оол
Ондарның ады-биле адаан Ат-
алдар аллеязын ногаанчыдар,
чырыдар, хөөмейжиге турас-
каалды тургузары дээш 2390
кижи бадылаан.

Баян-Талада Алдар аллея-
зынга 5 мемориалдыг сам-
быраны (ооң үжүн дайынчы
хөдөлишчинерниң киржикчи-
леринге тураскаадыр) тургус-
каш, долгандыр херимнээш,
ыяштар олуртур, ол ышкаш
аңаа дыштаныр сандайлар, ча-
даг-тергелер тургузар чер база
турар. Ол дээш 325-ле кижини
соңгаан.

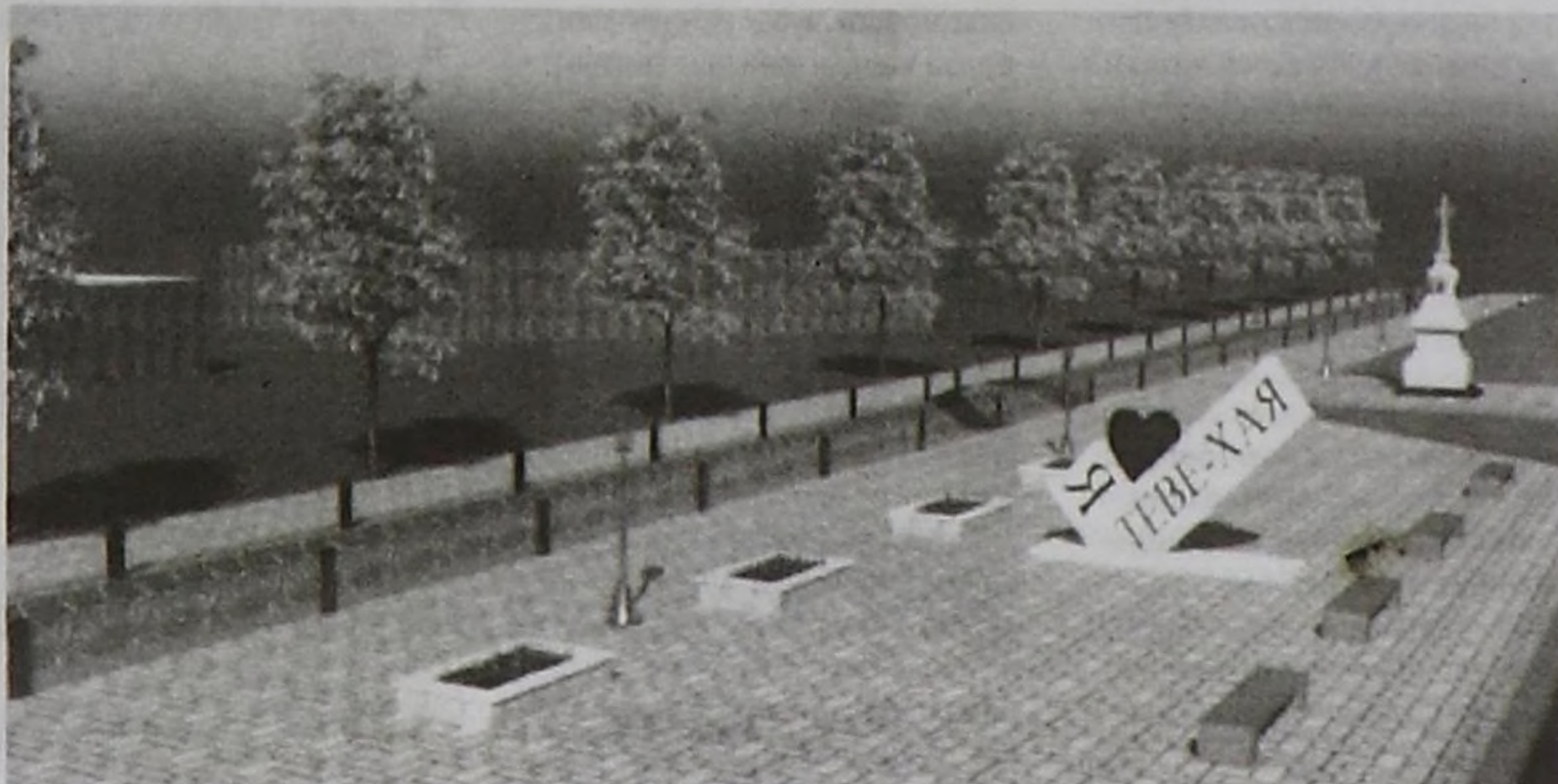
Бажың-Алаактың чүгле 114
чурттакчызы Алдар аллея-
зын чаагайжыдары дээш үнүн
берген. Бажың-алаакчылар
идепкейлиг соңгуптар болза,
келир чылын Ада-чурттуң Улуг
дайынының киржикчилери
чаңгыс чер чурттугларының
тураскаалдарының турар
шөлүн чаагайжыдар. Ол де-
вискээрни брусчатка-биле
шыпкаш, 14 узун сандайны, 14
бок октаар урнаны, 4 кудумчу
светильниктерин тургускаш,
ине бүрүлүг ыяштарны олур-
тур.

Ол ышкаш Чадаана хоо-
райда «Шахтёр» Культура
бажынының девискээрин (101
кижини соңгаан) база Мерген-
Херел кудумчузун (888 кижини
соңгаан) болгаш Чыраа-Ба-
жы суурунун Ажылчын кудум-
чузунда сесерликти чаагай-
жыдар (888 кижини соңгаан)
төлөвилелдер база бар.

Ынчап кээрге, Хөндөргей
сумузуна чурттакчылары ам
каш кижини бадылаптар болза,
теве-хаяжыларга ызыртыр
чедер арга бар-дыр. Ийи-ле
неделя кыска үе арткан, ын-
чангаш келир үеде төрзэн
суурун азы хоорайыңар
чаарттынып, чараш овор-хевир
кирзин деп бодап-биле онлайн-
бадылаашкында киржиңер.

«Чурттаарында таарымча-
лыг хоорай хүрээлеңин хевир-
лээр» федералдыг програм-
ма-биле чурттакчылыг черлер-
ни чаагайжыдар эң-не улусчу
мөөрей апрель 30-де доостур.

/ Алдынай СОЯН.

Демниг чон күштүг чуртту тургузар

/ Тываның аңгы-аңгы диаспораларының төлээлери.

Сөөлгү үеде Россия девискээринде чоннар аразында найыралды суларадыр дээн сүлчээлиг күрүнелерниң ыйыдышкынның үүлгедиглери кижилерниң хамаарылгаларына аңчыг салдарны чедирип турар. Чижээ, Москва облазының Красногорск хоорайына айыыл-халап болган соонда, чер-черлерде Ортаа Азияның чонун көрбестеп эгелээн дугайында шын-меге медээлер интернет долган.

Ындыг медээлер бижиپ турар улус байдалды улам дүшкүүрледип, бүдүн-бүрүн турган чуртту бузар сорулгалыг кылып турары илдең. Ындыг-даа болза чуртта бүгү болуушкуннарны шын ме-дереп билип турар угаанныг кижилер хөй болганындан, багай салдарга алыспайн, кайы шагдан бээр чаңгыс өг-бүлө дег чурттап чораан чон демнежип, найыралын быжыктырар ажилдарны күштелдирип турар.

Бүдүн чуртта ышкаш, республиканың девискээринге теракт айыылын чок болдура-рының талазы-биле немелде

хемчеглер дугайында ТР-ниң Баштыңы Владислав Ховалыг апрель эгезинде улуг хуралды эрттиргеш, эрге-хоойлу камгалаар органнарның күжүн болгаш демин күштелдирген чурумче шилчиткен. Регионнуң информастыг делгеминче, республикада келген кадагааты хамаатыларның, шажын-чүдүлге хевирлиг саарылга чок каттыжышкыннарның ажил-чорудулгазынче онза кичээнгейни углаан.

Кижилерниң мегечи күткүүшкүннеринге алыскан телефон терроризминге хамаарышкан 10-дан 16 хар чедир назылыг алды назы четпээн уруг кеземче харысала-зынга онаажыр деп турарын ол-ла хуралга дыңнаткан. Хуралдың түннелинде социал объектилерниң камгалалын күштелдирер, культура-массалыг хемчеглерни чурумчудар, уруглар биле ада-иелерниң ортузунга профилактика ажилдарын доктаамал чорударын эрге-хоойлу камгалаар органнарның болгаш регион-нун өөредилге база аныктар яамыларының тематиктиг чөвүлел хуралдарының хүн айтырыынче кириерин дааскан дугайында МИЧ-ке чырыткан.

ТР-ниң Националдар херектериниң талазы-биле агентилел бо талазы-биле ажилды канчаар чорудуп турарының дугайында ооң директору Анастасия Овчинникова чугаалады:

– Март айда кымның-даа манавааны коргунчуг болушкун, шынап-ла, кижилерниң сагыш-сеткилинге, мээ-медерелинге аарышкылыг балыг болуп арткан. Ол болушкуннар соонда өске чурттардан келген улуска хамаарыштыр ниити чуртка байдал дүшкүүрлени берген турганы чажыт

эвес. Бистиң республикада даштыкыдан келген хамаатыларывыска хамаарыштыр байдал оожургалдыг-даа болза, теракт соонда социал четкилерге хөй эвес эпчок постулар, бижикилер үнгүлөп турду. Чонну дедир күткүп турар кижилерни изии-биле тудуп илередири-биле, ТР-ниң ИХЯ-зы болгаш чогуур органнар-биле сырый харылзаалыг ажилды бистиң агентилелдин талазындан чоруткан, ам-даа шыңгыы хыналдада тудуп турар бис. Эң-не айыылдыг чүүл, назы четпээннер аразында шак ыңдыг чүүлдер эгелеп, бышпаан мээ-медерелдиг оолдар-уругларны көгүдүп, эң-не коргунчуг айыылче чыгап турган тава-рылгалар база илереттинген. Чоннуң быжыг найыралы, деминиң дугайында тайылбыр ажилын оларның ада-иелери, башкылары ажы-төл аразына күштелдирери күзенчиг. Бистиң агентилеливистиң ВКонтактеде арнында чоннар-ның найыралының дугайында кыска роликтерни доктаамал тарадып турар бис.

Чаңгыс кижиниң үүлгедии дээш бүдүн нацияның ады баксыраары шын. Ындыг-даа болза кандыг-даа чон аразында эки кижилер хөй дээрзин шупту билир болгай бис.

2021 чылдың чизези-биле алырга, Тывада 73 аңгы омак-сөөктүг чоннар эп-найыралдыг чурттап турар. Узбек, таджик, армян, азербайджан, кыргыз, моол дээш өске-даа чоннар республиканың хөй-ниити амыдыралына идепкейлиг киржип турар. Ылаңгыя Чоннуң чаңгыс аай эп-сеткил каттыжылгазының хүнүнде республикада бар-ла диаспораларның төлээлери шупту демнежип алгаш, ол байырлалга уткуштур ян-

зы-бүрү хемчеглерни эрттирип турар бис. Диаспоралар боттарының культуразын, ёзу-чаңчылдарын, национал аъш-чемин ынчан өске чоннар-га бараалгадып, шынап-ла, эп-сеткилин каттыштырар бир эки байырлал ол. Ооң аңгыда, тускай шериг операциязының киржикчилеринге ачы-дуза чедирилгезинге диаспоралар кончуг идепкейлиг, шупту чаңгыс өг-бүлениң ажы-төлү дег, демниг киржип турар, ам-даа уламчылаар.

Оон аңгыда, И. Сафьянов аттыг Орус культура төвү ТР-ниң Националдар херектериниң талазы-биле агентилелге хамааржыр болганда, ажил-чорудуун чоннар аразында харылзааны, найыралды быжыктырар талазы-биле көрдүнгөн план-хемчеглер ёзугаар чорудуп турар. Ол төп чүгле орус культураның эвес, а бүгү чоннарның ниити бажыңы

болу берген дизе, хөөредиг болбас. Аңаа диаспоралар боттарының хемчеглерин аңгы эрттирип турар. Чижээ, эрткен чылын армян чоннуң диаспоразы хөйге билдингир боттарының ыраажызын Тываже чалап алгаш, солун концертти көргүскен. Шак ыңдыг хемчеглерни ам-даа уламчылаар болза, артык эвес деп билип турар бис.

Эрткен чылын октябрьда Россия чоннарының Ассамблеязының Тывада регионалдыг салбырын катап тургускаш, ооң удуртукчузунга Вера Левинаны соңгуп алган бис. Бо чылын ийи удаа чыгып, кылып чорудар план-хемчеглерни тургускан бис. Ноябрь 4-те бижиир Улуг этнографтыг диктантага белеткел ажилдары чоруп тур. Оон аңгыда, бистиң диаспоралар шупту каттыжып алгаш, бир улуг хемчег эрттирер болза эки деп чугаалажып тур бис. Ооң мурнунда дег, чүгле мөөрейлер, акциялар-биле кызыгаарланмайн, медээ-тайылбырлыг, өөредилгелиг кезээн калбарткаш, ынаар улуг кичээнге салыры чугула, ылаңгыя назы четпээннер аразына ажилче. Ол ышкаш бо чайын Орус культура фестивалын элээн улуг хемчээлдиг эрттирер дээш, баш бурунгаар ажилды чорудуп эгеледивис. Чоорту социал четкилерге бистиң агентилелдин эрттирер хемчеглериниң дугайында тодаргай чарлаар бис. Кылыр ажил хөй. Эң-не кол сорулгавыс – чоннар аразында найыралды быжыктырары – деп, агентилелдин директору түңнеди.

Багай нация чок, багай кижилер чорур. Ынчангаш бот-боттарывыска камныг, хүндүткелдиг болурувус чугула. Чоннуң деми күштүг чуртту тургузар.

/ К. МОНГУШ.

ТР-ниң Националдар херектериниң талазы-биле агентилелдин чуруктары..

Тывада

73

аңгы омак-сөөктүг
чоннар эп-найыралдыг
чурттап турар

Эмнелгелерде көскү сайзырал

Республиканың девискээринде национал төлевилелдерниң боттанып турары ооң хөгжүлдесинге улуг уjur-дузалыг. Оларның аразында "Кадык камгалалы" национал төлевилелдин кадык камгалалының бирги звенозунуң чаартылгазының программасы-биле 3 ультра үн дузазы-биле шинчилге эрттирер аппарат, чургайлыг рентген аппарата, өкпеге кылымал тындырыышкын кылыр 2 аппарат, шинчилгелер кылыр лабораторлуг дериг-херекселдер, электрокардиографтар болгаш оон-даа өске кончуг ажыктыг дериг-херекселдер саттыган.

Танды кожуунуң чурттакчы чону ам чурттап турар чериниң аайы-биле электри-биле ажилдаар кардиографка шинчилгени эртип, ырактан кардиограф эмчиниң арга-сүмезин ап, фельдшер-акушер пунктуларына диспансеризацияның 1-ги чадазын эртип алыр аргалыг апарган.

"Баштайгы эмчи дузазы чедирер системаны хөгжүдери" болгаш "Кадык камгалалының бирги звенозунуң чаар-

тылгазы" деп регионалдыг төлевилелдер-биле Танды кожуунда 8 ФАП тудуунуң 4-ү доозулган. Ол ышкаш Тандының төп эмнелгезиниң автопарыгы 85 хуу чаарттыган. Эрткен чылын 4 чаа автомобильди алган.

Национал төлевилелдерниң ачызында суурларының эмнелге албан черлери көскүзү-биле сайзырап турарына, кижилерниң кадыкшылы дээш сагыш човап турарына тус черниң чурттакчы чону өөрүп четтиргенин илередип турарлар.

"Кадык камгалалы" национал төлевилелдин база бир чугула сорулгаларының бирээзи эмнелге албан черлеринде кадрларның чедишпезин узуткаары болгаш эмнелге ажилдакчыларының ат-алдарын бедидери болур. Ол сорулганы чедип алыры-биле аныктарга мергежил шилип алырына дээштиг аргаларны ажыглаар херек. Эмнелге албан черлери шак ындыг ажилдарны баш удур чорудуп, келир үениң эмчилерин школадан тура белеткээри-биле боттарының шөлчүгештеринче чалап турарлар.

Школачыларга эмнелгениң төп кезишкин блогун, хирур-

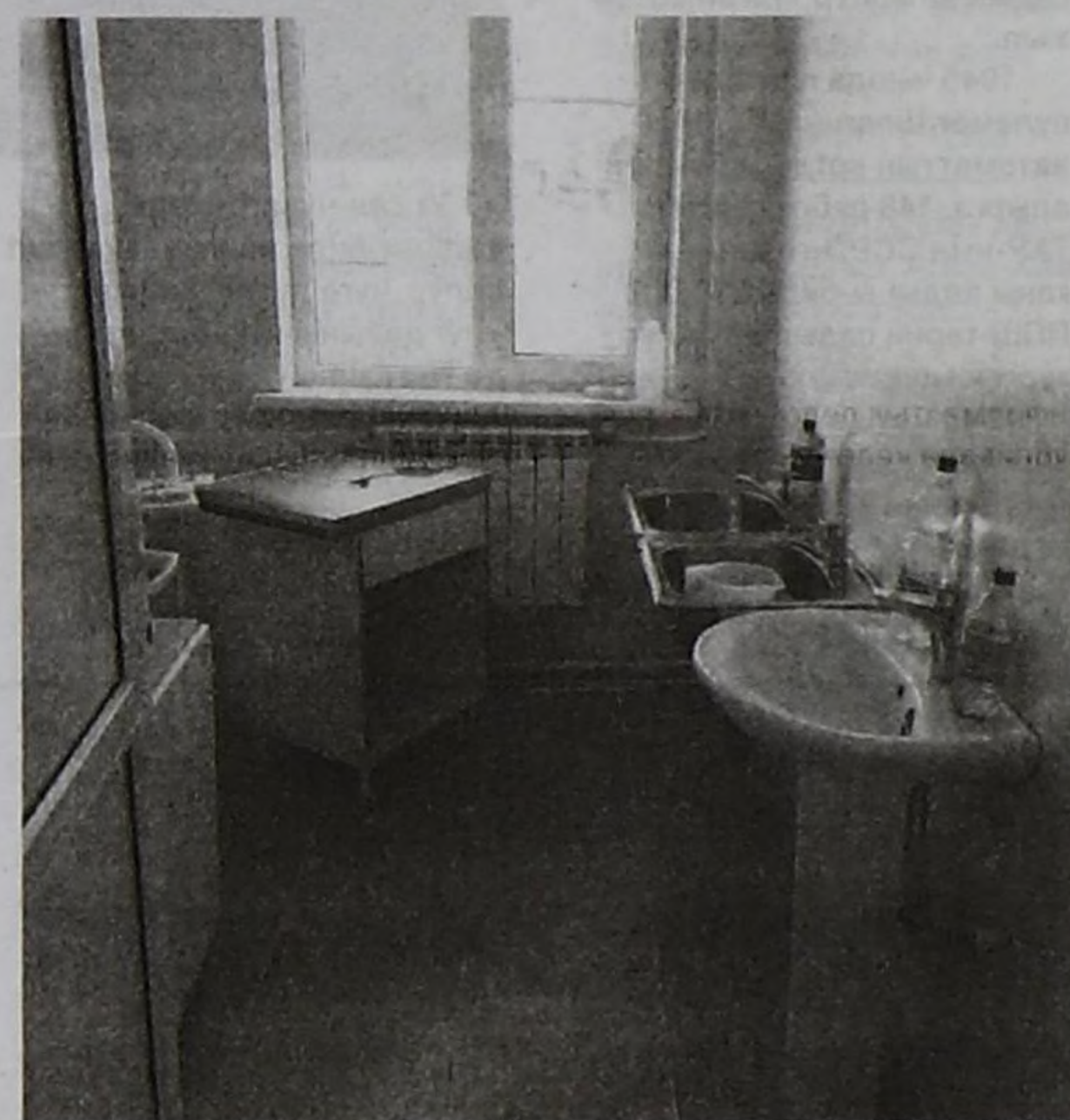

гия, терапия, бичии уруглар чыдар салбырларны, хөй ажил-хүлээлгелиг төп лабораторияны, поликлиниканы көргүзүп, таныштырып, экскурсияны доктаамал чорудуп турар.

Өөреникчилер боттарының ээлчээнде амгы үениң дериг-херекселдерин сонуурган

көрүп, ак халатты-даа кедип шензэннер. Эмчилер боттары тус-тузунда анык-өскенге боттарының ажил-мергежил таныштырып турарлар. Амгы үеде эмнелгеде специалистерниң чедишпезин шак мындыг хемчеглер узуткаар дээрзинге идегел бар.

/ Чыжыргана СААЯ.

Тускай социал төлевирни алыр

Россияның Социал фондузунуң Тыва Республикада эргелели бо чыл эгезинден тура ниитизи-биле 74 сая рубль түңнүг тускай социал төлевирни 3615 эмнелге ажилдакчызынга доктааткан.

Ук төлевирни кадык камгалалының бирги звенозунуң, кожууннарның төп эмнелгелериниң, кожууннарның болгаш участок эмнелгелериниң, дүрген дуза чедирер станцияларның болгаш салбырларның ажилдакчыларына бээр кердүнген. Кижилерниң түңү аңгы-аңгы. Ол специалистиниң категориязындан болгаш эмнелге албан чериниң хевиринден хамааржыр. Чижеглей алырга, 4,5 муңдан 50 муң чедип болур. Россияның Президентиниң даалгазы-биле 2024 чылдың март айдан тура бичии хоорайларда, кожуун төптеринде болгаш суурларда ажилдап турар эмнелге ажилдакчыларының тускай социал төлевирлериниң хемчээлин өстүргөн.

50 муңдан эвээш эвес чурттакчылыг суурларда кожуун болгаш участок эмнелгелериниң, поликлиникаларының база өске-даа бирги звенозунуң эмнелге черлериниң эмчилеринге социал төлевирниң хемчээли 50 муң, а ортумак эмнелге ажилдакчыларына 30 муң рубль чедир өскөн.

50-ден 100 муң чедир чурттакчылыг черлерниң эмчилеринге социал төлевирниң түңү 29 муң, ортумак эмнелге ажилдакчыларына 13 муң болур. Төлевирниң өстүргөн хемчээлин март айдан тура доктааткан. Баштайгы өстүргөн төлевирни апрель айда алганнар.

Ук акша-хөреңгини Тыва Республиканың Социал фонд эргелели эмнелге албан черлериниң медээлеринге даянып алгаш төлээр. Ай санында эмнелге албан черлери тускай социал төлевир алыр эргелиг ажилдакчыларының электроннуг даңзызын тургускаш, регионалдыг салбырже дамчыдар.

Билдинмес айтырыглар бар болза, Тыва Республикада Социал фонд салбырының регионалдыг контакт-төвүнче долгапкаш, айтырып ап болур: 9-61-88. Ажил хуннеринде 09.00 шактан 18.00 шакка чедир ажилдаар.

/ Тывада Социал фонд салбырының медээлеринден белеткээн.

Апрель 20 – Национал донорлар хуну

Россияда Национал донорлар хуну чылдың-на апрель 20-де демдеглеп эрттирип турар. Ол хуну көңгүс танывазы улустуң кадыкшылы болгаш чурттапгалы дээш бодунуң ханын харам чокка берип чоруур кижилерге хундүткел кылдыр тургускан. Ол ышкаш ханны ап, хан солуй кудар станцияның арыг-силиин хыналдага ап, хан солуй кудар методиканы болгаш аппаратураны ажилдап кылып, дужааган ханны экидир хынап турар эмчилерниң болгаш эмнелге ажилдакчыларының хуну база болур.

"Тывада чылдың-на муңмуң кижилерге хан солуй кудары хереглеттинип турар. Онкологиядан аар аараан

кижилерге, чаа чиигээн херээжен улуска, орук озалондаанга таварышканнарга, кадыкшылга айыыл чедирип болгу дег янзы-бүрү мергежилдиг кижилерге ханның

боду болгаш ооң компоненти-лери кончуг чугула. Ынчангаш донорлар оларның чурттапгалына ылап-ла идегелди берип турарлар. Донор кижиниң чаңгыс катап дужаа-

ган ханы 3 кижиниң чурттапгалына камгалап болур" – деп, республиканың хан солуй кудар станциязының ажилдакчылары демдеглээн.

Хан солуй кудар станцияның ажилдакчылары бүгү-ле күзүлдиг кижилерни мобилдиг станцияның баазазына хан дужаар акцияга кижиринче чалап турар. Апрель 17-де Кызыл хоорайның эмнелге хоорайжыгажының девискээринге мобилдиг станция хан хүлээп ажилдаар.

Кадык, хан дужаарына хоруглар чок, деңзизи 50 килден өрү, 18 хардан тура кандыг-даа кижилер донор болур аргалыг.

/ ТР-ниң Хөй-ниитиниң кадыкшылга төвүнүн медээлеринден.

Чүге Кызыл “Күш-ажылчы шылгаралдың хоорайы” деп атка төлептигил?

Шүлүкчү Максим Федин дээрзи дөрт чыл бурунгаар, 2020 чылдың июнь 20-де, “Күш-ажылчы шылгаралдың хоорайы” деп хүндүлүг атка Кызыл төлептиг” деп чүүлду соцеткилерге үндүргөн. Ону силерниң кичээнгейинерге долузу-биле бараалгаттывыс.

Бөгүн Россияда улуг хоорайларга “Күш-ажылчы шылгаралдың хоорайы” деп хүндүлүг атты тыпсырының талазы-биле кампания калбарган. Ол ат дээш демиселче Нижний Новгород, Екатеринбург, Самара, Новосибирск, Пермь дээн чижектиг 20 улуг хоорай кирген. Бо атче кордакчыларның санында Кызыл хоорайның ады чогу элдептиг. “Күш-ажылчы шылгаралдың хоорайы” деп хүндүлүг атка Кызыл төлептиг бе дээрзин сайгарып көрээл.

2020 чылдың март 1-де 41 дугаарлыг Федералдыг хоойлуга дүүштүр “Күш-ажылчы шылгаралдың хоорайы” деп атты чурттакчылары Ада-чурттуң Улуг дайынында тиилелгеге көскү үлүг-хуузу кириштирген, калбак күш-ажылчы маадырлыг чоруун көргүскен Россия Федерациязының хоо-

райынга тыпсыр.

ССРЭ-ниң хүрээленинче 1944 чылда каттыжып кирген Тыва ол негелделерге бүрүнү-биле дүгжүп турар.

Тыва Арат Республика каттыжылганың үезинде-ле улуг акызынга бодунуң алдын курлавырын төдүзү-биле дамчыдып берген. Ол үениң акшазы-биле алдын курлавырны 35 сая рубльге үнелеп турган. Дайын чылдарының байдалдарында төөгүчүлөргө кайызы-даа ону ок-чепсекче шилчитпээн, мен ол карыш-какты эдип көрейн.

Чижек кылдыр алырга, 1943 чылда бир Т-34 танкының өртээ 135 муң хире рубль турган. Ынчап кээрге, ТАР-ның ССРЭ-ге дамчытканы алдын курлавыр-биле 260 хире Т-34 танкыны садып ап болур турган ышкажыл.

1945 чылда пистолет-пулемёт Шпагина (ППШ) автоматтың өртээ, чижеглей алырга, 148 рубль турган. ТАР-ның ССРЭ-ге дамчытканы алдыны-биле 236 000 ППШ-терни садып ап болур турган ышкажыл.

1945 чылда бир ИЛ-4 самолёттуң өртээ 380 муң рубль турган. Тываның ССРЭ-ге дамчытканы алдын курлавыр-биле 92 ИЛ-4 самолётту садып ап болур.

Ук сан-чурагайларны дидими-биле ийиге көвүдөдип болур, чүге дизе Ада-чурттуң Улуг дайынының чылдарында тыва чоннуң көргүскени дузаламчызының ниити түнү, 60 сая рубль деп санаан. Оон аңгыда, дайын чылдарында Тыва ССРЭ-ге дайынчы дузаламчы кылдыр 50 муң дайынчы аътты, 700 муң баш

мал-маганны, 52 муң эжеш хаакты, 10 муң чагыны, 19 муң эжеш хол-хавын, 16 муң эжеш кидис идикти, 67 тонна дүктү болгаш өске-даа эт-септи белекке берген. 100 муң четлес чурттакчылыг Тыва чүнү-даа арттырбайн, фронтуга өргүп келген. Ол чылдарда ССРЭ-ниң чурттакчы чонунуң саны 200 сая чедип турган.

Ада-чурттуң Улуг дайынында тиилелгеге Тываның күш-ажылчы үлүг-хуузу канчаар-даа аажок улуг. Ол маргыш чок барымдаа-дыр!

Бо бүгүнү барымдаа кылдыр алгаш, Кызылды “Күш-ажылчы шылгаралдың хоорайы” деп атка төлептиг деп санаар мен.

| НАЙЫСЫЛАЛДЫҢ ТӨӨГҮЗҮНДЕН |

Төөгүлүг бажың

Кызыл хоорайның Ленин болгаш Интернациональная кудумчуларының белдиринде төөгүлүг бажың бар. Моон мурнунда маңаа 1945 чылга чедир Шагдыр-Сүрүн аттыг театр (клуб) турган. Шагдыр-Сүрүн Оюн Санаа-евич дээрге Тываның күрүнө база хей-ниити ажилдакчызы кижиге. Оюн Күрсединиң чээни болурундан аңгыда, ТАР-ның АРЭВЭ-зиниң (революстуг аныяктар эвилелиниң) бирги съездинин белеткээр оргбюронун составына кирбишаан, 1925 чылдың декабрьда ТАРЭ-ниң бирги тургузукчу съездининге киришкен. ТАРЭ-ниң Төп Комитединиң составына соңгуткан. ТАР-ның Чазаа бөлүк тыва аныяктарны, оларның аразында Шагдыр-Сүрүннү Москваже өөредип чоруткан. Абаканга чедир сал-биле узун орукту эрткеннер. Ол дугайында КУТВ-ка О.С. Шагдыр-Сүрүн-биле кады өөренип турган С. Тока «Араттың сөзү» деп тоожузуна тодаргай бижээн. Тываның профэвилелдериниң үндезилекчизи болгаш баштайгы удуртукчузу.

айыткан. Ону ылавылаары чугула. Бир болза оон дугайында медээ-дыңнадылгарны бижип турган кижиге бижик частырын кылганы чадавас.

1945 чылдан тура маңаа чурт-шинчилел музейи турган.

Бо төөгүлүг бажыңга Тываның уран чүүлүнүн, эртеминиң болгаш литератураның ат-сурагы кижилери ажилдап чораан. Владимир Оскалоол – баштайгы тыва цирк артизи, тыва цирк уран чүүлүнүн

үндезилекчизи, ССРЭ-ниң улустуң артизи, Тыва АССР-ниң улустуң артизи; Максим Мунзук – совет тыва актёр, Тываның национал театрының үндезилекчилериниң бирээзи; Николай Рушев – орус совет театр чурукчузу, оон өөнүн ишти Наталья Ажык-маа-Рушева – баштайгы тыва балет артизи база оларның уруу Надя Рушева – туураан чурукчу; тыва литератураның үндезилекчилери – С.К. Тока, С.А. Сарыг-оол маңаа чогаалдарын бижип турган. Эрги музейниң хериминиң ишинде казанак бажыңга Монгуш Борахович Кенин-Лопсан база үр чылдарда ажилдап келген. Ол Тываның улустуң чогаалчызы, төөгү эртемнериниң доктору, Россия Федерациязының болгаш Тыва Республиканың культуразының алдарлыг ажилдакчызы, Тыва Республиканың эртеминиң алдарлыг ажилдакчызы, Нью-Йоркта эртемнер академиязының ёзулуг кежигүнү, С.А. Сарыг-оол аттыг шаңналдың, Хамнаар чорукту шинчилээр америк фондунуң “Хамнаашкынның дириг эртинези” хүндүлүг аттың эдилекчизи, тыва

хамнарның назынында президентизи, Кызыл хоорайның хүндүлүг хамаатызы, XX чүс чылда Тываның шылгараңгай кижизи.

Чурт-шинчилел музейи турар шагда маңаа сурагылыг совет болгаш россия этнограф, востоковед, төөгү эртемнериниң доктору, профессор Севьян Израилевич Вайнштейн ажилдаан, а 1930–40 чылдарда улуг орус композитор Алексей Аксёнов тыва хөөмей-сыгытты шинчилеп турган.

2009 чылда музейниң эрги оран-савазын бускаш, оон орнунга төлевилели эрги оран-саваны ышкаш чаа бажың-балгатты тудар деп шиитпир хүлээп алдыган. Кадагалап арттырып алырының оон өске аргазы чок болган. Шак ынчаар чаа оран-саваның тудуу 2009 чылдың күзүн эгелээн. 2012 чылда аңаа Тыва үндезин культураның төвүн Россия Федерациязының алдарлыг артизи, Тыва Республиканың улустуң хөөмейжизи Коңгар-оол Борисович Ондарның эгелээшкени-биле айткан. Оон баштайгы директору база ол болган.

/ Арынны А. ХЕРТЕК белеткээн.

Тываның көскү ажилдакчызы О.С. Шагдыр-Сүрүн 1938 чылда аар аараан сөөлүндө мөчээн деп бир чамдык үндезиннерде бижээн, а бир чамдызында 1936 чыл деп

Хамнар чыыжы

Шаанда 72 аңгы өреге араттар Бээзи Ажыкайның мал-маганын кадаржып чораан. Оюннарның эң улуг байы Ажыкай мээрэң бир катап Таңдының Чал-Кежиг чоогунга тываларның шупту хамнарының чыыжын чыгган. Дугурушкан хүнде шуптузун уткуп хүлээп алган. Аразында кандыг кижиг бар дээр. Чаа-Хөлден Дамбуу-Хам барган, ол ашак самдар идик-хептиг, арай чиктиг, хөктүгүмээр кижиг боорга, Ажыкай мээрэң: — Ынаар кедээр чыттырып калыңар? — деп дужаал берген.

Ийи хүн дургузунда хамык хамнарның илби-шиди көргүзүглериң дүжүметтер база келген чон магадап көргөн. Хан-кызыл кызыткан от кыскажын азы калбак демирни карартыр чылгап тургаш, каракка көзүлбес чалбыыш дег изиг (бус) үрер, кызыл көстүг хүл азы чидиг чүүлдер кырлап кылаштаар, чаас чагдырар, аң-куштан эгелээш, дириг амытан бүрүзүнүн үнүн өттүнүп алгырар, кускуннаар, дүңгүр-орбазын хап, каш янзы алганыр дээш чүнү кылбас дээр.

Адактын соонда, түннел үндүрер деп барганда, Ажыкай мээрэң демги самдар Дамбуу-Хамны сактып келгеш:

— Ол киживис дириг бе, барып көрүңер? — дээш, ийи хааны айбылаан. Ол ийи хаа үр болбаанда, кортканы илдең, соңнуг-мурнуг бо халчып келген.

— Чүү болган? Өлүг бе? — деп, мээрэң шыңгыы айтырарга, демгилери:

— Ол хамның ийи холу адыг аспактары дег апарган чыдыр — дигеннер.

— Эжен-сүлде! Шын чоор бе? — деп, шыжыгып-даа турза, боду дөрт дүжүмет

эдертип алгаш, баргаш көөрге, шынап-ла, ыңдыг чыдар болган. Өлүг-дириин хынап хол-биле тыртыптарын-дан корткаш, урук ыяш-биле иткилээрге:

— Ойт! Эрттир удуп каар часкан-дыр мен! — деп, белиңнеп тура халып келген.

Ажыкай мээрэң арай девидеп, ол хамче ам кээп ээ көрнүп, улузу-биле өрү-куду олуртуп, аыш-чем сунуп, шиме кудуп, хүндүлөп шаг болган.

Хирезин бодаарга, шупту хамнарны чалап, илби-шидизин көрүп, алгыш-йөрээлдерин дыңнап шаг бооп тургаш, демги Дамбуу-Хамны уткупкан, тоовайн баарга, хорадаанындан ийи холун адыг аспактары кылдыр хуулдуруп чыткан, ол дээрге-ле бодунун хам күчүзүн көргүзүп чытканы-дыр.

«Бак чүве бо девискээрден ырап-ла турар болзун» — деп, чалбарып, Дамбуу-Хамга мал-маган үзүп, өске-даа шаңнал-мактал өргүп, бараан болганнар.

Ажыкай мээрэң бодунун «Чууза-тергезинге» аыт-хөл дерээш, Чаа-Хөлче Дамбуу-Хамны чедирип чорудупкан.

Ынчан Ажыкай мээрэңнің кудун үндүрер часкан Дамбуу-Хамның төрзөн оглу Агаан-оол база хам чаялгалыг болган.

АГААН-ХАМ

Элзэн каш чылдар мурнунда Чаа-Хөл кожууннун суурларына аалдар аразынга кылаштап чоруур Агаан-оол деп кижиг чораан. Ол ашакты улус аажок хүндүлээр.

Чүве эндевес, хам бодаралдыг, мырыңай элдеп таварылгаларлыг. Сөөлүнде, кырганнар бажыңыңа «бурганнаан».

Шагда Адар-Төштүн Адыр-

Бажыңа узун, чоон дыттарлыг аргаларыңа тудугга хереглээр чудук белеткеп турган. Ол арга-эзим эдектери көктүг-шыктыг, кара суглуг, даглары өзен-ойларлыг болгаш, одарга хөлчөк тааржыр, ынчангаш аалдар чайлаглаарыңа таарымчалыг.

Чолаачы Хүлбүзек Ликсо чудук сөөртүр тускай машиназы-биле хүннүн чыгыг чудук чүдүрүп эккээр. Бир хүн чүктүг бадып оргаш, кадарчы өгге кирип шайлаан. Чоруурда, аңаа турган таныыры Агаан-Хамны: «Мээң машинама олурувут» — диген. Хам тургаш: «Мен ажырбас мен» — дээш, олурбаан.

Ликсо Түлүшев Адар-Төш баарында арга ажал-агыг ажилдакчыларының бажыңнарының дужунга бадып оргаш, көөрге, Агаан-Хам мурнунда бо кылаштап чораан. Ликсо элдепсинген бол, «бо кырган шылай берген боор, олуртуп алыр-дыр» деп бодап, машиназын чаныңга тургузупкаш:

— Шылай берген боор силер, ам-на олуруптуңар? — диген. Хам тура дүшпейн-даа:

— Чаа, мен ажырбас, бо аалдардан шайлап алыр мен — дигеш, олурбаан.

Ликсо орукка доктаавайн-даа Кызыл-Дагга киир халдып келирге, Агаан-Хам шагда чедип келген, кудумчуда кылаштап чораан.

Агаан-Хам: «Чүгүрүк көк бөрүлүг мен» — деп, чугааланганын каш-даа кижиг дыңнаан дижи.

ХАМНЫҢ ХОМУДАЛЫ

Аймырлыг чоогунда кыштагда аалын чоок кижиги Агаан-Хамга эледиң кааш, кадарчы өг-бүлө бир чазын суур кирип, херек

бүдүрүптээли дээш чорупкан.

Кежээ келирге, эзлеткен хамы-даа чок, өг ээн. «Аалды ээн каапкаш барганы ол-дур аа?» — деп, хайгаарап турарга, хам ырак эвесте ийлендир чыдыпкан «көжээ-даш» мунуп алган, аыт кырында олурар дег шошкуткан, шапкыланган олурган. Хамның арны хан-кучук шыймактарлыг болган. Ужурун айтырарга, өгге аыттыг эзирик оол келирге, анаа маргыжыптарга, хамны шашкылап, эттеп каапкаш барган. Ийи ашак-кадай боттарының чоок төрелинің оглу кээп чораанын билип кааш: «Улустун тенек төлүн чоор сен ону, сокса?» — деп чадап каан.

Хам: «Черле шүңме, кулугурну» — дээш, соксаар-даа хире эвес, чараазы шураар, көжээ-даш кырында улам шавар болган.

Каш хонганда демги оол Ак-Туругга аыттыг эзирик шаап тургаш, ийи чагы аразынга баглап каан дузакка мойнун одура халдып эрте бергеш, айыылга таваржып, амызындан чарылган болган-дыр.

КЕМНИГ ТӨРҮТТҮНГЕН

Кызыл-Дагга Тулбаа деп эр эзирик чорааш, Агаан-Хам ашакты эттеп каапкан.

Хорадаан хам:

— Бодунга дегбеле-даа, ажы-төлүңге черле чедер эвеспе! — деп, хомудаанын дыңнаан улус эртенинде Тулбаага орталандырып чугаалаан.

Бир чыл чартык хире үе эрткенде, демги эрнің улуг уруу кыс уруг божан, ол чаш төл кемниг төрүттүнген, назынында чиик инвалид болур болган.

Тулбаа чүвениң ужурун билип кааш, аыш-чем, арага-шиме садып, белеткеп алгаш, Агаан-Хамга буруузун миннип, барып четкен. Хам тургаш:

— Сээң чемиң-даа, арага-шимең-даа чивес, ишпес мен! — деп, көңүс тоован,

хая көрүнмейн-даа, кылаштап чоруй барган. Ынчангаш ылаңгыя лама, хам кижини бак көргөн дүжүү чок.

БАСТЫНМАСТААН БУТТАР

«Найырал» совхозтун Шаңчы салбырының мурнакчы кадарчыларының бирээзи Дамдын-оол биле Наңзатпаа Түлүштернің элээди оглунун буттары аараан. Кызыл чедир эмчилээш, чанып келген. Өг-бүлө Улуг-Өдек деп кыштаандан казагже көжериңге белеткенип турган. Оларның аалынга черле кылаштап келир Агаан-Хам ол үеде аңаа чедип келген. Хамга аыш-чем хайындырып, шайлаткан.

Ада-ие оглунун буттарының аары узамдыкканын тайылбырлап, сүме, дуза дилзэн. Демги хам демирден изидип бээрин дилзээш, оолду бодунун мурнунга дискетерин чанагаштааш, сандайга олуртуп алган.

Өг ээзи ашак чинге калбак демирни хан-кызыл изиткеш, эккеп сунган. Хам олургаш: «Мырыңай агара бээринге чедир изит» — дзэн. Ынчалдыр изиткеш эккеп берген.

Хам демги изиг демирни ийи-үш удаа шыжыладыр чылгаан соонда, аксында изигни оолдун дискетеринче үрүптерге, оол ооң бус дег изинге шыдаас чыгыг кожаңайнып олургулаан.

Хам демирни дагын чылгаптарга, карара берген. Оолдун дискетерин катап үрүп-үрүп, тарбыдап каан. Ол-ла болган. Бут, дискет чүгээртзэн. Бо улгадып келген назынынга чедир ол хевээр аарып көрбзэн-дир.

БЕШ ХУВААНАК ДАЖЫ

1970 чылдар ортанында Агаан-Хам чурагачы лама өңнүү-биле бичии апканы илдең Чаа-Хөлде таныыры улустун бажыңыңа кирип келген. Бажыңга турган күдээ эр ол ашактардан арай аңчыгзынган. Агаан-Хам өгге аныяк херзэженче көрнүп алгаш: «Керниңниң өкпези аарыыр деп барган-дыр» — дигеш: «Бээр кел, уруум, чараш даштар кузуп берейн, шыгжап алыр сен?» — дээш, күдээ көрүп турда, беш хуваанак дажы дег кара-кызыл даштарны аксындан ужулгаш, стол кырынга салгылапкаш, катап чыггаш, уругнун адыжынга уруп берген. Уруг оларны шыгжап чораан. Өкпези аарываан. Чеден хар чоокшулай бергеш: «Өкпем аарывас кылдыр хамнап кааны ол ирги бе? Беш ажы-төлдүг болдум, олар эртем-билиглиг, өг-бүлелиг. Багай эвес чурттап чор бис, өршээ!» — деп, биезги аныяк уруг сагынган.

/ Дегут ДЕМЧИК,
Тываның чогаалчылар
эвилелинің кежигүну.

Кады кыраан
«Шыным»

«Шын» – Тыва Республиканың кол эртинези. «Шын» солун дээрге арыг тыва дылга үнүп турар массалыг информацияның дириг чепсээ. Чоннуң ынак солунунга үнүп келген Улу чылында хөй-хөй чагыкчыларлыг болурун күзээр-дир мен.

«Шын» солун – чоннуң индир, тыва дылдың хүндүткелдиг болгаш үнелиг кол кадагалакчызы, камгалакчызы, суртаалчызы. Чаа үндүрүлгезин номчувайн баарымга, сагымда бир-ле чүве четпейн турар ышкаш болур. «Шын» – мээң деткикчим, чогадыкчы сүмелекчим, чонум-биле харылзаам. «Шын» солун редакциязының коллективи мени деткип, шаңнап-мактап чорурунга өөрүп четтиргеним илередир-дир мен.

Эгиреде эжим болган
Эгелекчи сүмелекчи,
Четтикпейн манааш, номчуур
Чечен сөстүг «Шын» солун.

Аныяамдан амга чедир
Адырылбас номчуп чоруур,
Амыдырал айтыкчызы
Ачы-буяныг «Шын» солун.

Холдан салбайн номчуп орав,
Хоочун солун «Шыным» сеңээ
Четтиргеним илередип,
Деткип, йөрээп чор мен.

Номчуулуңар! Угаан кирер.
Номчуулуңар! Билиг бедир.
Номчулга – эртемче орук.

/ Чылбак МОНГУШ,
Маадыр ие, күш-ажылдың
болгаш херэзженнер
шимчээшкининиң хоочуну, РФ-
тиң хүндүлүг башкызы.

Өг-бүле мөөрейинге кириштивис

2024 чылды бистиң чуртувуска өг-бүле чылы кылдыр чарлаан. Президентивис Владимир Путин «Россия – бистиң улуг өг-бүлевис» деп илеткээнин телевизордан дыңнап, солун-сеткүүлден номчаан бис.

Ынчангаш өг-бүле чылынга тураскааткан «Өг-бүлевистиң чаңчылы ындыг» деп мөөрейлер регионнарда эртип турар. Мөөрейниң кол сорулгазы – амыдыралда идепкейлиг өг-бүлелерни

илередири, деткири.

Тывадан 6 команда киришкен бис. Мөөрей Красноярск хоорайның «Сибирь» стадионунга март 29–31 хүннеринде болуп эрткен. Командаларның чарыгдалдарын организакчылар төлеп берген. Бистиң командадан: мен, уругларым Аяна, Байлак Саттар база уй-нуктарым бирээзи Кызылдың 1 дугаар школазының 8-ки классчызы Сырга Сат кириштивис.

Өг-бүле командавыс да-

раазында шылгалдаларны эртивис: угаан бодал сайзыралы, спортчузу, чогадыкчы деңнели. Онаалгаларны интернет таварыштыр чорудуп турган болгаш, мөөрей ийи ай уламчылаан. Бердинген онаалгаларны демнежип күүседип тургаш, чартык финалче эрте берген бис. Хүндүлел бижик-биле шаңнаттывыс. Өөреникчи уругларым часкы дыш-танылгазында Красноярск, Новосибирск хоорайларның чурумалдыг, төөгүлүг

черлерин көрүп, мага хандыр дыштанып алдылар.

Түңнел мөөрейге киржир эргени Кызыл хоорайдан Долаана Алексеевна, Леонид Маадыр-оолович Дамдыннарның өг-бүлөзи алганнар. Оларга улуг чедиш-киннерни күзеп каалыңар. Мөөрей бедик деңнелге эртип турар-дыр, ынчангаш организакчыларның ажылын эки деп үнелээр-дир мен.

/ Дамдынчап ХОВАЛЫГ,
күш-ажылдың хоочуну.
Кызыл хоорай.

Ак-Довуракта ном саңы чалап тур

Чоокта чаа Культура ажилдакчыларының хүнүн демдегледип эрттирген болгай бис, а культураның бир кол адырларының бирээзи – ном саңнарының ажылы. Ак-Довурак хоорайның Антон Уержаа аттыг төпчүткен ном саңының салбыры, Хоорайның уругларга ном саңы 2024 чылда салдыганын сорулгаларын чедип алыры-биле бичии уругларга, оларның ада-иелеринге болгаш ном саңыга кээп турар бүге-ле чонга таарымчалыг байдалдарны тургузар дээш, кызып ажилдап турар.

Үе-шагның негелдези-биле ном саңнарының ажилдаар хевири өскерлип, эрткен векте ышкаш, ыржым-шыпшың эвес апарган. Чылды өттүр эрттирер кылдыр көрдүнүп каан янзы-бүрү темалыг хемчеглерден аңгыда, мастер-класстар, ном делгелгелери, белгүмнер ажылы, улуг-биче албан черлеринче үнүүшкүннер дээш оон-даа өске хемчеглер эрттирер ном саңында чаңчыл болу берген. Уруглар биске келгеш, оюн-тоглаага, кроссвордтар болгаш ребустар тыварыга, тода

аянныг номчулгаларга, чурулгага, викториналарга, боттарыга айыыл чок байдалдар тургузар талазы-биле видеороликтер көрүлделеринге болгаш Пушкин картазы-биле эрттирер төлевирлиг хемчеглерге база удаа-дараа киржип, өөредилгезинге ажыктыг материалдарны номчуп, сонуургаан номнаразы сеткүүлдерин бижиттирип ап турар. Назы четпээннерден аңгыда, башкылар, кижизи-

дикчи башкылар, ада-иелер ажы-төлүн деткип, хостуг үезинде келгеш, номчуттунуп, херек чүүлдерин айтырып ап турары өөрүнчүг.

Эрткен 2023 чылда ниитизи-биле 1983 номчукчу биске бүрүткеттинген. Чылдың түңнелдери-биле алырга, «Тергиин номчукчу» деп атка Ак-Довурактың 3 дугаар ортумак школазының өөреникчилери Алтай Ооржак, Аржаан Хертек, Авыр-

ган Салчак, Алтаир Ооржак төлептиг болуп, шаңнал бижиктерни алган. Ном саңыга үргүлчү кээп, бистиң-биле кады демниг ажилдап турар улуска Ак-Довурак хоорайның өг-бүлө болгаш уругларга социал дуза чедирер төптүн кижизидикчи башкызы Аяна Янтаровна Дамба, Ак-Довурак хоорайның даг-үлөтпүр техникумунун аныяк башкызы Лаура Оскал-ооловна Ооржак, Ак-Довурактың 3 дугаар ор-

тумак школазының тыва дыл болгаш литература башкызы Анжелика Валерьевна Намзырай, Ак-Довурактың 1 дугаар ортумак школазының ном саңының ажилдакчызы Саида Алдын-ооловна Күжүгет оларны хамаарыштырып болур. Бо чылын чарлаттыганын өг-бүлө чылын барымдаалап, ажы-төлү дээш сагыш аарып, чүдөн-даа чыда калбайн, ном саңы-биле сырый харылзааны тудуп чоруур авалар Аяна Александровна Алдын-Херелди болгаш Сайлык Борисовна Олчат-оолду демдеглевес арга чок.

Сураглыг орус чогаалчы А.С. Пушкин: «Ном дээрге кижикеткилиниң чемижидир» – деп чугаалаан. Шынап-ла, чажындан эгелеп эки номнардан номчуп турар болза, аныяк-өскенниң билигери шыырак, аажы-чаңы кижизиг, чаптанчыг, чараш болур дээрзи чигзиниг чок. Ынчангаш ада-иелерни болгаш уругларны бистин фондувуста бар ажыктыг номнар болгаш солун-сеткүүлдерни номчуп кээринче чалап тур бис!

/ Шеңне МОНГУШ,
Алесся КҮЖҮГЕТ,
ном саңының ажилдакчылары.

Ажыл хайнып турар

Апрель 15-те Тыва Республиканың Чазааның Аппарат хуралына регионнуң объектилеринин тудуунуң болгаш капитал септелгезинин шактарын шүүштүрген. Барык бүгү-ле чаа объектилерни кылыры-биле керээ чарар ажылдар доозулган. 2024 чылда оларның саны 180 ажыг.

"Ажылдың хемчээли, шынап-ла, улуг. "Чадаана – Ак-Довурак", "Кызыл –

Эрзин", "Абакан – Ак-Довурак" оруктарын чаартып, 30 хөй-ниити черлерин кылып эгелээр ужурлуг. Школар, чуртталга бажыңнарының тудугларын, 2030 чылга чедир узаткан Республиканың социал-экономика тускай хөгжүлдө программаның боттанылганын уламчылаар херек" – деп, Дээди Хуралдың Даргазы, Чаңгыс демниг Россия партиясының регионалдыг салбырының секретарының бирги оралак-

чызы Каң-оол Даваа чугаалаан.

Хөй-ле объектилерде ажыл шагда-ла хайнып турар. Тывага ажылчын сургакчылаашкын-биле кээп чораан Россияның экономика хөгжүлдө сайыды Максим Решетниковтуң чугаалааны-биле республикага ажылдың шак бо темпизин кадагалап арттырары чугула.

/ Чаңгыс демниг Россия партиясының регионалдыг салбырының медээлеринден.

УПРАВЛЕНИЕ ФНС РОССИИ ПО РЕСПУБЛИКЕ ТЫВА НАПОМИНАЕТ:

**не позднее 2 мая 2024 года необходимо
отчитаться о доходах, полученных в 2023 году**

Очень важно представить декларацию самостоятельно в установленный срок. Предпринятые меры помогут не только избежать штрафов, но и существенно уменьшить сумму НДФЛ к уплате.

В период ежегодной декларационной кампании, в срок до 2 мая, гражданам, которые продали или получили в дар недвижимое имущество, необходимо задекларировать полученные доходы – направить налоговую декларацию по форме 3-НДФЛ, а уплатить исчисленный налог – не позднее 15 июля.

В случае непредставления декларации по истечении установленного срока уплаты, налоговый орган начнет проверку, по результатам которой доначислит НДФЛ без учета расходов, связанных с реализацией имущества, и предъявит штрафные санкции в размере до 50% от суммы налога.

Более подробная информация на сайте ФНС России.

Телефон Единого контакт-центра
ФНС России 8-800-222-22-22

23-27
АПРЕЛЯ

ДНТ

ФЕСТИВАЛЬ НАРОДНОГО ТВОРЧЕСТВА «САЛЮТ ПОБЕДЫ»

ПРОГРАММА ФЕСТИВАЛЯ:

23 апреля, вторник, 16.00
конкурсные программы г. Кызыла, Кызылского,
Улуг-Хемского, Чеди-Хольского, Тес-Хемского кожуунов

24 апреля, среда, 16.00
конкурсные программы Пий-Хемского, Барун-Хемчикского,
Чаа-Хольского, Тандинского кожуунов и г. Ак-Довурак

25 апреля, четверг, 16.00
конкурсные программы Сут-Хольского, Дзун-Хемчикского,
Эрзинского, Каа-Хемского, Бай-Тайгинского кожуунов

26 апреля, пятница, 16.00
конкурсные программы Тере-Хольского, Овюрского,
Тоджинского, Монгун-Тайгинского кожуунов

27 апреля, суббота, 17.00

ГАЛА-КОНЦЕРТ И ЦЕРЕМОНИЯ НАГРАЖДЕНИЯ

* в программе фестиваля могут быть изменения

Все дни в фойе ДНТ с 14.00 ч. выставка-смотр работ художников-любителей

конкурсные программы - 300 руб.,
гала-концерт - 500 руб
онлайн-касса rcntd.ru
8(394-22) 2-34-52, 8-923-014-7391
каб. 107, ДНТ

12+

РЕКЛАМА

АЛДЫН, МӨҢГҮН САДЫП АЛЫР МЕН.
ЮВЕЛИРЛИГ КЫЛЫГЛАРНЫ
ДҮРГЕНИ-БИЛЕ СЕПТЕП КЫЛЫП ТУРАР.
МӨҢГҮН ЮВЕЛИРЛИГ КЫЛЫГЛАРЖЕ
35% ЧИИГЕЛДЕЛИГ.
ЮВЕЛИРЛИГ САЛОН
"ЗОЛОТАЯ ЦЕПЬ"

ИП Шлак Е.А. ОГРНИП
317171900013031

АДРЕЗИ:
КОЧЕТОВ КУДУМЧУЗУ, 49
2 ДУГААР КАҢТ.
8-923-338-9188

Реклама

Утерянный аттестат о полном среднем образовании серии А № 5174278, выданный 15 июня 2000 года Межегейской средней школы Тандинского кожууна на имя Чалзып Чинчи ВАЛЕРЬЕВНЫ, считать недействительным.

Утерянный сертификат об окончании обучения в автошколе МБОУ КЦО «Аныяк» серии № 332402 571580 от 22.04.2022 года, рег.номер 114 на имя Бегзи Чингис-Хаана МЕРГЕНОВИЧА, считать недействительным.

ИП БЕРСЕНЕВА М. Н. ИНН 170400012581 ОГРН 316171900059860

МИР АККУМУЛЯТОРОВ

НИЗКИЕ ЦЕНЫ

ОБСЛУЖИВАНИЕ АКБ

ДИАГНОСТИКА АКБ

ПРИЕМ Б/У ДОРОГО

Реклама

г. Кызыл, ул. Депутатская, 2/3 (район Аян-Чорук)
тел.: 8-906-999-9907, 8-963-250-0096

12+

ИЗВЕЩЕНИЕ

Администрация Каа-Хемского района Республики Тыва информирует о предоставлении Трусовой Людмиле Александровне в аренду земельный участок из категории земель населенных пунктов, находящегося по адресу: Российская Федерация, Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сизим, ул. Енисейская д. 26/1 с кадастровым номером 17:04:4000001:616, общей площадью 1592 кв.м., с видом разрешенного использования – для индивидуального жилищного строительства.

Заинтересованные в предоставлении земельного участка граждане вправе подать заявление о намерении участвовать в аукционе на право заключения договора аренды в течение 30 календарных дней с даты опубликования настоящего извещения по адресу: Республика Тыва, Каа-Хемский район, с. Сарыг-Сеп, ул. Енисейская д. 143 с понедельника по четверг с 9.00 часов до 15.00 часов в здании администрации Каа-Хемского района.

Сүт-Хөлдүн ээлчеглиг хүрежи

Чаңчыл болган ээлчеглиг ай хүрежи апрель 14-те "Сүбедей" спорт ордузунга болган. Сүт-Хөл кожуунун чагырыкчызы Орлан Монгуштуң удуртулгасы-биле кожуунун культура, спорт адырының ажил-дакчылары, сайгарлыкчылар, деткикчилер демин көргүзүп, Сүт-Хөл мөгелер чурту дээрзин бадыткап, чонунга ёзулуг байырлыг хөөмей-сыгыттыг, ыр-шоорлуг, танцы-самныг, аъш-чемниг тыва хүреш маргылдаазын бедик деңгелге эрттиргеннер.

Маргылдааның кол-ла сорулгасы — тыва чонун ынак спортчу оюну хүрешти база мөгениң девин, быжыг туружун, бедик сүлде-соруктуун, хүндүлээчел чоруун, кадык амыдыралче чүткүлдүүн деткип сайзырадыры.

Бо удаада 96 шыырак, республика чергелиг, ат албаан мөгелерниң хүрежин кончуг солун, чараш, дүрген, хартыганың кашпагайы-биле дээн ышкаш, бир мөге аргазын кылырга, өскези улаштыр карак-чивеш аразында удур арганы кылып, көрүкчүлөрнүң хей-аъдын, сонуургалын көдүргөн.

Мөгелер изиг-изиг, ачыр-дачыр шалыпкын, дүрген хүрежин көргүскениниң түңнелинде, 8 шыырак мөге арткан. Оларның санынче

дараазында мөгелер кирген: 5-тен 8-ке чедир шаңналдыг черже Өвүрден Даш-Чимид Куулар, Эрзинден Баазан-Доржу Сандак, Сүт-Хөлдөн Күнден-Сонам Ондар, Ак-Довурактан Кара-Хаан Кара-Сал.

Тулган тиелекчи дээш эң шыырак 4 мөгениң аразында Улуг-Хемниң мөгези Хүлер Түлүш удурланыкчызы Сүт-Хөлдөн Түмедей Ширижикти хончу хүрежинге, аай-де-дир, ачыр-дачыр хүрештиң түңнелинде даяндырып тиилээш, көрүкчүлөрнү, деткикчилерин өөрткен. Дараазында ийи аныяк мөгениң хүрежинге Каа-Хемден Юрий Кызыл-оол удурланыкчызы Сүт-Хөлдөн Сүлде Донгакты, эзирниң шүүргедели дег көрүп турган соонда, хартыганың кашпагайы-биле эгин содаандан алгаш агаарга салдадыр көдүргөн соонда ийи чарын кырынга дүжүрүп, чараш-тыр октааш, аарыкчыларны өөрткен.

Тиелекчини илередир түңнел хүрешке Хүлер Түлүш удурланыкчызы 130 деңзиг Юрий Кызыл-оолду бодунун бедик соруктуг, дүрген хүрежи-биле чараш, дедир дегээ, чан баштап чүктээш, ийи чарын кырынга салып октааш, маргылдааның тиелекчизи деп атка төлептиг болган.

Тускай шаңналдарга дараазында мөгелер төлептиг болган: Хүлер Түлүш чараш

хүреш деп шаңналды база деткикчилерниң белзэн ап четтирген; эң улуг мөгелер дээш тускай шаңналдарны Өвүрден Оттук Доржукай база Тес-Хемден Ахмед Чаймаа деткикчилерниң шаңналын алганнар.

Маргылдааның бирги кезээниң соонда кожуунун удуртулгасы хоочуннарны база хүндүлүг аалчыларны, мөге салыкчыларын, чарлакчыларны байлак аъш-чемниг дүштеки чемче чалап хүндүлээн.

Улаштыр маргылдааның ажыдышынында кожуун чагырыкчызы Орлан Монгуш, Күчүтен мөге Эрес Кара-Сал баштаан шупту 10 хире мөгелерни, тренер башкыларны хүрешти, спортту сайзырадырынга кириген үлүг-хуузу дээш хүндүлел бижикир-биле шаңнап-мактаан.

Кожуунун хөгжүмчүлери, артистери, "Ак-көк Сүт-Хөл" деп солун ыр-шоорун, танцы-самын бараалгатканнар. Маргылдаа үезинде "Сүбедей" спорт ордузунга эр

хиндиктиг чон база оолдарын эдерткен ТШО-нун киржикчилери, аарыкчылар көрүкчүлөр залының олуттарын долдур ээлеппени улуг чоргаарал.

Маргылдааның кол шииткекчизи Тыва Республиканың Начын мөгези Кайгал-оол Донгак, чарлакчызы Айдың Монгуш тулган тиелекчи дээш 128 шыырак мөгениң аразында хүрешти чарлап эгелзэннер. Маргылдааның 8 шыырак дээн мөгелер аразында кирген аттыг мөгелер рейтинг аайы-биле дараазында мөгелер-биле хүрешкеннер. Чаан мөге Сайын-Белек Түлүш, Улуг-Хемден аныяк шыырак мөге Александр Доржуну арга-дуржулгасы бедик болгаш хончу хүрежинге илдиткеш, октаан. Дараазында Барыын-Хемчиктиң шыырак мөгези Начын Хомушкуну, 2023 чылда Наадымга үжүрлөшкен Хартыга мөге Кайгал-оол Ондарны хончу хүрежинге, бедик бодалдыг база арга-хоргалыг эки белеткелдии-биле тиилзэн.

Начын Хомушкуну 2023 чылда Наадымның тулган тиелекчизи Арзылаң мөге Мөңгө-Эртинени шак-ла ынчаар 16 мөге аразында тиилзэн. Ынчангаш ол бо маргылдааның бир улуг маадыры болур. Дараазында Хартыга мөге Начын-Мерген Ооржак Кызыл кожуунун аныяк мөгези Буянды Болатты хончу хүрежинге тиилзэш, 4 шыырак мөге аразынче кирген. Дөрт шыырак мөге аразынче кирери-биле изиг-изиг, ачыр-дачыр хүрештиң түңнелинде бодунун шыырак удурланыкчызы Эзрбектен

кожуун чергелиг Начын мөге Начын Хомушкуну Сүт-Хөлдүн мөгези Аяс Монгуш октаан.

Шыырак 4 мөге аразында Арзылаң мөге Сайын-Белек Түлүш хончу хүрежинге арганы мурнай кылгаш, Начын Хомушкуну октаан. Дараазында салыгда Сүт-Хөлдөн Хартыга мөге Начын-Мерген Ооржак база Сүт-Хөлдөн аныяк мөге Аяс Монгушту хончуга артык күштүүн көргүзүп тиилзэш, ийи шыырак мөге аразынче кирген. Түңнел хүрешке Хартыга мөге Начын-Мерген Ооржак удурланыкчызы Чаан мөге Сайын-Белек Түлүшту хончу хүрежинге илдитип, иде аарак олуртур идип октаан. Ынчангаш бо удаада Сүт-Хөл мөгези шүглүп үнген. Бо маргылдаага сүт-хөлчүлөр сумулар аайы-биле онагла-рын ашкан мөгелерин деткип шаңнап-мактап турары кончуг шын-даа база өөрүнчүг-даа болган. Маргылдааның тиелекчилери база 1-8 чедир шаңнал кирген мөгелер тускай доктааттыг белектерни болгаш акша шаңналдарын алганнар.

Дараазында айда маргылдааны Улуг-Хем кожуунун чагыргасы хүлээнп алган. Түңнелинде, хоочун мөгелерге, көрүкчүлөргө база тулган деткикчилерге тыва хүрештиң ам-даа чаа тыныжы кирип, бурунгаар сайзыраары дээш силерге быжыг кадыкшылды база чаа-чаа сүмелерни кириериңерни күзеп, тыва хүреш сайзыразын дээш курайладывыс.

/ Алексей ЧАМБАЛ-ООЛ.
Чуруктарны интернет-тен алган.

ШЫН

ТУРГУЗУКЧУЗУ:

"Тыва медиатрупп" ПБ
ТР-ниң КАА

Кол редактор
С.Н. МОНГУШ.

Редакцияның болгаш
үндүрүкчүнүн адрези:
667000. Тыва Республика
Кызыл хоорай,
Красноармейская, 100,
кабт 2, каб. 206

РЕДАКЦИЯНЫҢ
ТЕЛЕФОННАРЫ:

Редактор — 2-01-35,
Чарлал килдизи — 2-18-10
Солун чыскаакчылары:
А.К. Ооржак, А.Ч. Чамзырын —
2-17-94
Корректор: Ч.Н. Мачык,
А.А. Лагбы — 2-17-94
Харылзаа, информация
технологиялары болгаш
массалыг коммуникациялар
адырынга хайгаарал талазы-
биле федералдыг албанның
Енисей эргелели «Шын» солунну
18.10.2022 чылда бүрүткээн.
Бүрүткел дугаары —
ПИ № ТУ 24-01214

Солунну «Тываполиграф» КХН-ге
парлаан.
(Индекс: 667000. Тыва Республика,
Кызыл, Щетинкин болгаш
Кравченко, 1).

Солунда парлаттыг материал-
дарның авторларының
бодалдары редакцияның туружу-
биле дүүшпейн барып болур.
Айыттыг саннары болгаш өске-
даа фактылары, дыңнадылганы
дээш авторлар боттары
харыылаар.

Чагыдылга индекси:
хуу кижилерге — П6855,

организацияларга — П6860
Солун неделяда ийи катап үнер
(среда, суббота).

Номерни парлалгаже дужааганы:
график езугаар — 21.00,
херек кырында — 18.00.
Солун келбейн барганда, 2-11-52
телефонче долгаар.

Солуннун сайтызы:
shyn.ru
Электроннуг почтазы:
shyntuva@mail.ru
shyntuva@yandex.ru

Тираж
2527 кезек

2024 ЧЫЛДА
"ШЫН" СОЛУННУҢ
ЧАГЫДЫЛГАЗЫ:

ПОЧТА ДАМЧЫШТЫР
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 1440,96
рубль.
Тел.: 8(39422)2-11-52

БИР ЭВЕС РЕДАКЦИЯДАН
ЧАГЫДАР БОЛЗА,
ЧАРТЫК ЧЫЛДА — 960 рубль.
Тел.: 8(39422)2-18-10